

**Anàlisi de novel·les
històriques
ambientades a la
Catalunya interior**

TAULA DE CONTINGUTS

Introducció	5
1. Novel·la històrica catalana	6
1.1 Context romàntic europeu	6
1.2 Panorama català anterior a la Renaixença	8
1.3 La recuperació amb <i>L'orfaneta de Menargues</i>	10
1.4 La novel·la a partir del S.XX	13
1.5 Literatura de postguerra	18
2. Context històric de la Guerra civil	20
3. Anàlisi de les novel·les amb temàtica de la guerra civil	24
3.1 <i>De qui és aquesta maleta?</i>	24
3.1.1 Argument	24
3.1.2 Narrador	24
3.1.3 Estructura	25
3.1.4 Espai i temps	26
3.1.5 Personatges	27
3.1.6 Llengua, vocabulari i expressions	28
3.1.7 Vessant ideològica i política	29
3.2 <i>Capsa de records</i>	30
3.2.1 Argument	30
3.2.2 Narrador	30
3.2.3 Estructura	31
3.2.4 Espai i temps	31
3.2.5 Personatges	32
3.2.6 Llengua, vocabulari i expressions	35
3.2.7 Vessant ideològica i política	36
3.3 <i>Pa amb xocolata</i>	36
3.3.1 Argument	36
3.3.2 Narrador	36
3.3.3 Estructura	36
3.3.4 Espai i temps	37
3.3.5 Personatges	38
3.3.6 Llengua, vocabulari i expressions	41
3.3.7 Vessant ideològica i política	41
4. Context històric del segle XVII	42
5. Anàlisi de les novel·les ambientades en el bandolerisme	47
5.1 <i>Serrallonga, l'últim bandoler</i>	47

5.1.1 Argument	47
5.1.2 Narrador	47
5.1.3 Estructura.....	48
5.1.4 Espai i temps	48
5.1.5 Personatges.....	49
5.1.6 Llengua, vocabuari i expressions.....	50
5.1.7 Vessant ideològica i política	52
<i>5.2 El secret del bandoler.....</i>	<i>53</i>
5.2.1 Argument	53
5.2.2 Narrador.....	53
5.2.3 Estructura.....	53
5.2.4 Espai i temps	53
5.2.5 Personatges.....	54
5.2.6 Vessant idelògica i política	58
6. Comparativa	59
7. Conclusions	63
8. Bibliografia	65
9. Annex	67
9.1 Anàlisi de les portades de les novel·les estudiades.....	67
9.2 Fitxa d'informació sobre els autors	70
9.3 Entrevista a Antoni Dalmau.....	71
9.4 Entrevista a Darius Solé	76
10. Memòria explicativa	79

INTRODUCCIÓ

La novel·la és un element clau de la societat actual, ja que gràcies a la creixent globalització, s'ha convertit en un mitjà de comunicació a través de diversos punts del planeta i, mitjançant el qual, podem aprendre sobre altres cultures i altres models de vida diferents al nostre.

Sens dubte, un subgènere novel·lístic que executa aquesta funció amb rigor és la novel·la històrica, la qual s'enclava en moments del passat que l'autor considera importants o rellevants en algun sentit i, través dels quals, es plasma l'essència d'un temps.

Seguint el raonament anterior, aquest projecte té l'objectiu d'analitzar novel·les històriques ambientades a la Catalunya interior, en escenaris que ens són familiars i als quals potser mai no hem dedicat l'atenció pertinent. Què pretenem veure amb aquest estudi? Volem donar a conèixer novel·les històriques que han estat creades aquí i inspirades en les nostres terres i veure què les fa històriques i quins aspectes se'n destaquen (una tipologia concreta de personatge, una intencionalitat, elements comuns, etc.)

Hem escollit, per tant, cinc novel·les i les hem agrupat segons el tema que tracten (Guerra civil o bandolerisme) per facilitar-ne l'anàlisi i poder acomplir el nostre objectiu d'obtenir un seguit de dades que ens ajudin a veure les bases d'una novel·la històrica i mirar quines característiques tenen les nostres novel·les històriques.

1. La novel·la històrica a la literatura catalana

1.1. Context romàntic europeu

Les primeres manifestacions romàntiques van aparèixer a Anglaterra i a Alemanya a final del S.XIX, i el que primerament només comprenia el camp literari va anar conquistant també la música i la pintura. Representar els turments del cor i exaltar el "jo" subjectiu són les característiques que, juntament amb la cerca de l'evasió i amb l'exalçament patriòtic, defineixen el moviment romàntic.

I són precisament aquest exalçament de la pàtria i les ànsies d'evasió les que mouen els autors romàntics a buscar en el passat, i per tant, a elaborar la novel·la històrica.

Aquesta novel·la històrica que crea el Romanticisme sol estar ambientada en èpoques força llunyanes, com l'escenari medieval, i sovint és així amb la intenció de reflectir la formació dels pobles europeus. Els personatges que prenen part en aquestes novel·les acostumen a ser el que anomenaríem "gent anònima", i no grans figures històriques. Això es deu a què la biografia d'un personatge conegut és sabuda per tothom, mentre que si dibuixem un personatge desconegut el marge d'invenció i de creativitat és molt més ampli.

Per a un autor romàntic sempre hi ha uns valors que s'han de destacar, els quals estaran integrats en els personatges. Aquest fet fa que tot el que envolta el personatge, l'escenari i el temps, hagi estat meticulosament triat en funció d'allò que es vol explicar.

La novel·la fou un gènere força prolífic durant el Romanticisme i molts autors la van conrear. Entre ells, anomenem només aquells que han tingut més influència en la literatura europea.

Primerament, i com és natural tenint en compte que estem parlant sobre l'elaboració de novel·les històriques, hem de parlar del seu mestre: Walter Scott. Nascut a Edimburg l'any 1771 al si d'una família d'advocats, Scott va viure sempre acompanyat de les velles tradicions escoceses. La seva primera obra, *Waverley*, és també considerada la primera novel·la històrica. En ella hi podem veure els trets que definiran les novel·les posteriors: el folklore local, àmplies descripcions del paisatge i dels esdeveniments històrics basats en un gran esforç de reconstrucció, diàlegs vius, clara influència de la novel·la gòtica, i un heroi típicament romàntic. La novel·la segueix una temàtica escocesa que

reviurà en les novel·les *Guy manning* i *L'antiquari*. La seva obra més famosa, però, no va ser publicada fins l'any 1823 amb el títol *Ivanhoe*.

L'altre gran escriptor que cal que anomenem és Alexandre Dumas, nascut el 1802 a França. Aconseguí la fama gràcies a la representació de la seva obra *Enric III i la seva cort* i adquirí una considerable fortuna que, malauradament, no sabé mantenir i va haver de fugir a Brussel·les empaitat pels creditors. Autor de gairebé tres-centes obres de gran varietat entre si, va destacar sobretot en el conreu de novel·la històrica. Alguns dels seus títols més importants són *Els tres mosqueters* i *El comte de Montecristo*.

No podem obviar tampoc l'escriptora Mary Shelley, que malgrat allunyar-se una mica de la vessant històrica de la novel·la, ha aportat a la literatura una de les versions més conegudes del mite de prometeu: *Frankenstein*, novel·la en la qual trobem inscrits la novel·la de terror i els motius gòtics que adoptaren, també, altres novel·les romàntiques.

Per la petjada social que l'autor deixava en les seves novel·les, cal destacar també Víctor Hugo. L'autor tenia l'habilitat de representar un escenari passat i connectar-lo amb una situació actual del present per tal que se'n fes ressò o crítica. Entre aquestes novel·les destaquen els títols de *L'últim dia d'un condemnat a mort* i *Claude Geux*. Com dèiem, l'autor és famós per encarnar el poble i posar-se a la pell de les minories, fet que li aconseguí un lloc privilegiat a la literatura francesa i també a nivell internacional, doncs són més que conegudes obres com *Els miserables* i *Nostra senyora de París*.

El gènere novel·lístic de temàtica històrica té el seu inici, doncs, amb Walter Scott, autor romàntic. Si traslladem la vista a Catalunya un any després de la mort de l'escolès, ens trobarem amb la publicació d'un singular poema dins de la revista *El vapor*: "Oda a la pàtria", d'Aribau. Per què és important, precisament un poema, per a la novel·la catalana? Doncs bé, aquesta publicació marcà l'inici del moviment català de la Renaixença, el qual podem identificar amb el Romanticisme.

L'esperit patriòtic i les ànsies de passat gloriós que manifestarà la Renaixença enllaçaran Catalunya amb autors il·lustres estrangers, doncs en rebrà la seva influència; un d'aquests autors, cal remarcar que un dels més celebrats, serà precisament Walter Scott.

1.2. Panorama anterior a la Renaixença

Si bé la poesia trobà en la Renaixença una continuació a la tradició anterior, la novel·la catalana feia gairebé quatre segles que havia perdut vigència. El panorama literari anterior a la Renaixença era el següent:

En poesia podem destacar els noms de Pere Serafí, Joan Pujol, Vicent Garcia i Francesc Fontanella, els quals havien dibuixat una línia de seguiment fins la restauració dels jocs florals el 1859, que buscarien temes històrics i valorarien el folklore català.

En prosa, en canvi, el gènere novel·lístic havia anat de capa caiguda des de la publicació, el S.XV, de les obres mestres *Curial e Güelfa* i *Tirant lo Blanch*, les quals, distingint-se de les novel·les de cavalleries castellanques, podien presumir d'una gran versemblança, encarregada d'adjudicar-los el nom de novel·les cavalleresques. D'ençà d'aleshores, la novel·la europea seguí evolucionant amb autors àmpliament reconeguts com Stendhal, Gogol, Dickens, Balzac i les germanes Brontë entre molts altres, però la novel·la catalana restà en silenci.

És en aquest context doncs, en què arribà la influència de Walter Scott a Catalunya. El diari *El europeo* donà una gran importància a la seva obra. Malgrat això, les novel·les històriques que derivaren d'aquest primer impuls foren escrites en castellà, de la mà de Ramon López Soler i Joan Cortada, entre altres. Aquest últim, tot i fer ús del castellà, presenta novel·les de temàtica catalana, com per exemple *El rapto de Doña Almodis* i *El bastardo de Etença*.

Paral·lelament, aparegueren institucions dedicades a difondre la novel·la europea del moment. Per una banda, Antoni Beregnés de las Casas fundà una editorial, batejada amb el seu nom, que es dedicà a traduir obres de Walter Scott; Per l'altra, l'impressor Oliva creà una "Biblioteca selecta" que publicava imitacions i altres traduccions de l'escocès al mateix temps que es feia ressò d'altres obres igualment internacionals i de caire romàntic.

Com dèiem doncs, el moviment romàntic i la Renaixença catalana donen peu a la recerca del passat, fet que propicia l'aparició d'estudis històrics com *Los condes de Barcelona vindicados* de Pròsper Bofarull, que donen una nova matèria a la novel·la històrica de tema en català.

Malgrat aquesta intenció de buscar una temàtica pròpiament catalana dins de la novel·la històrica, les publicacions seguiran fent-se en llengua castellana durant encara vint anys més.

D'altra banda, escriptors com Víctor Balagué, Joaquim Rubió i Ors i Ribot Fontserè són els encarregats de donar un impuls pràctic a la temàtica catalana.

La influència de Walter Scott és cada vegada menys pura, ja que Dumas pare i Eugène Sue es popularitzen amb les novel·les per entregues o novel·les de fulletó, l'objectiu de les quals és establir un clima d'intrigues i misteri que substitueixi la idea "èpica" present en Walter Scott. A causa d'aquesta nova tipologia de novel·les que causaven una ansietat al lector que feia destruir el component estètic, es produí un contraatac amb novel·les més cuidades estèticament parlant.

Aquestes obres, eren sovint novel·les històriques, però tenien un to moral i humanitari que pretenia fer esfumar la intriga, considerada banal, de les novel·les de fulletó. Malgrat això, i a causa precisament d'aquest to moral, l'estil es trobava lluny del que l'escriptor escocès defensava. Alguns exemples d'aquest fenomen serien les obres de Joan Cortada *Eugenia*, *Las dos huérfanas* i *El duque de Agriento*.

En les dècades de 1830 i 1940 cal assenyalar una gran activitat editorial a Catalunya. No obstant, fora de Manzoni, els autors estrangers no deixen gaire rastre i eren coneguts per un elit molt reduïda. Això provocà que l'any 1859, a la restauració dels jocs florals, els escriptors seguien tenint Walter Scott al cim de la novel·la, fet que marca un lleuger endarreriment respecte la novel·la europea.

L'aparició de la Renaixença comporta la recuperació dels Jocs Florals (1859), que al seu temps aporta la nostàlgia del passat, pròpia de l'afany patriòtic, que afavoreix la creació de novel·les que cerquen en la història fets que recuperin la identitat catalana.

Aquest impuls donà pas als precedents de la novel·la en català, novel·les que, com hem dit, buscaven una temàtica pròpiament catalana. Cal esmentar *Historia de las escuadras de Catalunya*, per José Ortega i Espinós, la qual esmenta els aspectes novel·lables de la vida a la nostra terra. Són importants també les obres de Manuel Angelon *Un corpus de sangre* i *El pendón de Santa Eulàlia*, doncs ambdues tracten la Guerra dels Segadors i la caiguda de Barcelona, fets que ara veiem, i aleshores també, com clars identificadors nacionals.

Cal recordar però, que malgrat tenir una temàtica catalana i buscar indicis patriòtics en la història, aquestes novel·les eren escrites en llengua castellana, de manera que la nostra llengua seguia en silenci.

És per això que fou una grata sorpresa quan, el 13 de Juny de 1862, aparegué al *Diari de Barcelona* un anunci redactat íntegrament en català de *L'Orfaneta de Menargues*, el qual dóna la primera veu en català:

"La orfaneta de Menargues: o Catalunya agonitzant = Novel·la escrita per Antoni Bofarull, = dedicada als infants orfens del principat de Catalunya. = Adornada ab magníficas láminas. = La quals representen, además de grans successos històrichs la propietat de certas costums, vestiduras, rmas, y altres objectes de la época ab que tenen relació aquells. = Constarà aquesta obra de unas 500 páginas. Iguales a las de prospecte, y's repartirá per entregas de 16 páginas cada una, regalant cada tres d'aquellas una magnífica làmina dibuxada per l'inteligent artista don Josep Puiggar, y litografiada per l'acreditat y no menos artista don Eusebi Planas. = Costará cada entrega un ral de velló en toda Espanya, portada a casa del suscriptor, y s'en repartiran una o dos semanalment sens interrupció, fins a quedar acabada la obra. = Es suscriu en la llibreria del Plus- Ultra, Rambla del Centre n. 15, y en las demás principals de aquesta ciutat y en rovincias e las casa dels corresponsals de la dita llibreria del Plus- Ultra, o bé, remetent vint rals ab sellos de franqueig o lletra equivalent al valor de vit entregas, pagas ab anticipació".

1.3. La recuperació amb l' Orfaneta de Menargues o Catalunya agonisant

Antoni Bofarull i de Brocà (Reus, 1821) Comença escrivint en castellà, com tots els seus contemporanis, versos de poesia de caire històric. La seva relació amb la història era estreta, doncs començà a treballar l'any 1846 a l'Àrxiu de la Corona d'Aragó, tasca que posava al seu abast tota la informació que ell consideraria necessària en les seves posteriors creacions.

Els Jocs florals de 1861, Bofarull presenta al públic uns versos que resumeixen l'inici de la seva futura novel·la històrica, la molt coneguda *Orfaneta de Menargues*.

Los gascons, que, en nit fosca,

De Balaguer fugien,

Burlant d'Urgell al Comte

Entraren per les viles...

Bofarull tenia clars els seus objectius, així com el propòsit del moviment de la Renaixença. És coneguda la frase que resumeix tan clarament les seves intencions: "Serem perquè ja fórem". La estimació que l'autor sentia per la llengua catalana es manifesta clarament a través dels múltiples estudis gramaticals que realitzà a favor de la mateixa.

L'exemple de Bofarull no fou seguit immediatament, doncs fins el 1867 no aparegué cap altre signe de novel·la, i fins el 1869 cap no esdevingué històrica.

D'altra banda, les novel·les europees eren estudiades i llegides a Catalunya, però se'n feia una selecció sense cap mena de cura, fet que veiem reflectit a la "carta literària" que Joaquim Ribera i Bertran escrigué a la revista "La Renaixença", on hi podem veure tot un llistat d'autors al parer de l'autor excel·lents, però que, als nostres ulls per una banda hi sobren noms i per l'altra n'hi falten.

A mitjans del S.XIX, s'intuïa ja la presència de la novel·la de costums, la qual sembla adaptar-se aquí a Catalunya a partir del desgrat que començava a provocar la constant imitació d'autors estrangers, sobretot de Walter Scott (G. Amado Larrosa, *Movimiento literario*. Diario de Barcelona. 1866).

La Renaixença, però, seguia animant el conreu de la novel·la històrica, doncs així ho veiem al comentari de S. Prats sobre la novel·la catalana a la revista "Renaixença": *"Tal vegada sia la novel·la històrica la que més vast camp pot oferir a la imaginació de l'escriptor. Los catalans que, com les altres nacions de la península, breguen en la mà de la política, un consol i una esperança si al traure el cap d'enmig d'estes immenses onades vegessin al lluny com port de salvament sa antiga patria ben lliure i gran i respectada."*¹

Aquest afany per aconseguir novel·les històriques com a "arma de combat" fou un aspecte titllat pels contraris al corrent com a "obsessió pel passat".

Aquesta acusació era rebutjada amb energia, com ho veiem al "Calendari Català" de 1873: *"Tot poeta català canta a Catalunya mentre fou independenta, il·lustre i tingué vida pròpia. De Felip V ençà, què significa aquest nom barrejat i confús, petjat per lo nom d'Espanya? (...) Creiem que encara se canta poc a lo passat: mai un poble és més valent i terrible que quan cerca la justícia o la revenja de greuges antics, armat d'un bon record de sa passada història. Per*

¹ S.Prats, *La novel·la catalana*, "La Renaixença", Any III (1873) Pàg. 265

*altra part, l'esdevenir que podrien cantar los poetes catalans, tampoc los hi deixaren cantar los mantenedors i la mateixa "Imprenta."*²

L'afany per recuperar una identitat nacional xocava, de vegades, amb el rigor històric, de manera que es produí un ambient de crispació entre aquells partidaris d'un element i aquells partidaris de l'altre. Davant d'aquesta situació, el 1869 L'Ateneo Català oferí una medalla de Coure als Jocs Florals perquè aquesta fos entregada com a premi a la considerada millor novel·la històrica. A l'hora de procedir a l'entrega, però, el Secretari declarà que no s'havia presentat cap exemplar que complís satisfactòriament totes les expectatives, per la qual cosa només s'entregava un accèssit a Joaquim Bertran i Ribera per la seva obra *Història d'un pagès*.

El secretari dels Jocs Florals de 1870 es trobà de nou amb un problema semblant, i no fou fins el 1872 que es donaren tres accèssits a tres novel·les que, novament, no complien les expectatives del jurat. Quedant la medalla de coure sense guanyador, les tres novel·les reconegudes foren: *Les òrfenes de mare*, *Lo coronel d'Anjou* i *Lo caragirat*.

Després, la novel·la prengué un impuls considerable, no sols en el subgènere històric, sinó també en termes generals. Podem dir que es produí aquest creixement gràcies al notable nombre d'exemplars que tenim, entre els quals figuren *La família dels Garrigas*, de Pin i Soler; *La dida*, de Josep Feliu i Codina, i *Julita*, de Martí Genís i Aguilar.

Dintre d'aquesta dècada, la novel·la històrica seguí sent conreada en abundància, així ho demostren les obres que ens han arribat: *El rector de Vallfogona*, obra de Josep Feliu i Codina publicada el 1876; *Vigatans i botiguers*, de Pilar Maspons (que escrivia sota el pseudònim de "Maria de Bell-lloc"); *Lo castell de Sabassona*, de Joaquim Slarich, publicat el 1879; i, finalment, *Cor i sang*, d'Antoni Careta i Vidal.

El temps feu el seu curs, i el 1877 aparegué l'*Atlàntida* de Verdaguer, que assegurava la creixença de la poesia catalana i feia realitat les esperances de Bofarull. La novel·la, però, no corregué la mateixa sort, i la normalització del català com a mitjà d'expressió provocà la sortida al públic de novel·les mediocres, sense gaire qualitat literària. A més, la novel·la històrica es trobava en decadència perquè, a més de la falta de qualitat, la recerca de fets passats patriòtics començà a esdevenir repetitiva.

² J. Careta i Vidal, "Calendari català" (1873) pàgs. 13 i 14.

És per això que, quan el 1882 Narcís Oller publicà *La Papallona*, s'obriren un seguit de portes en l'àmbit novel·líctic que allunyaven el subgènere històric del centre, donant un aire fresc a la novel·la i afavorint l'aparició de noves tendències.

El gènere històric, doncs, es començà a afeblir de mica en mica, però encara en podem destacar algunes publicacions. Com a novel·les amb una intenció purament històrica hem de remarcar *Judith de Welf* (1894) i *La cuadra de Vilarnau* (1895), ambdues de Francesc de P. Capella, així com *L'espasa del mort* (1896) i *La damisel·la del castell* (1894), de Víctor Balaguer.

Al costat d'aquests escriptors, cal que esmentem la figura de Marià Vayreda, que es donà a conèixer a Olot amb el seu rimer llibre *Recorts de la darrera carlinada*, que malgrat no tractar-se d'una novel·la històrica, és la primera espurna de qui ara es considera un gran escriptor. La seva obra més important en referència a la temàtica històrica és *La punyalada*, publicada el 1904 (després de la mort de l'autor). L'escenari de l'obra són les muntanyes de l'Alta Garrotxa, on s'hi barreja el bandolerisme.

1.4. La novel·la històrica en el S.XX

Ja des dels inicis del S.XX trobem dues vessants dins de la temàtica històrica: aquella que realment té una finalitat de reconstrucció, i aquella que, no complint els requisits per a que se la consideri novel·la històrica ni voler-ho fer, té dins del seu argument una referència a fets reals als quals es fa menció per algun motiu o objectiu.

També podem trobar una posició mixta, és a dir, que se situen en un temps concret sense voluntat de fer referència a cap esdeveniment específic. Dins d'aquesta categoria hauríem d'esmentar *La fabricant* (1908), de Dolors Montserdà de Macià, qui aclarí que la seva novel·la tenia més aviat la finalitat de realçar les costums i l'estil de vida que no pas el de reconstrucció històrica.

Com a escriptor destacat d'aquest segle, hem de destacar també la figura de Francesc Maspons i Anglasells, que amb la seva novel·leta *Miquel Grau* (publicada el 1894, no és novel·la històrica) dóna pas a un debat i reflexió sobre els problemes de la classe obrera, un tema que posteriorment serà candent.

Que puguem englobar doncs dins del gènere històric, trobem la novel·leta *Ajna Maria* (1904), de Pompeu Gener, que es basa en la cançó Capitel·lo per

fonamentar-ne l'argument. Continuant en aquesta línia, ens topem amb *Los dos masos* (1917), de Francesc Clua, on l'autor fa un anàlisi exhaustiu de la vida rural catalana; *Blanca d'Alamany* (1919), de Pere Manaut; *Un patge de Maria Antonieta*, de Josep Palomer; i *Plautus* (1923), de Josep Calzada i Carbó.

Un cop anomenades aquestes novel·les, retrocedim ara fins el 1909, data en què fou publicada la primera novel·la d'Alfons Maseras, *L'adolescent*. Esmentem ara aquest escriptor, trencant lleugerament el seguiment temporal que havíem fet fins ara perquè considerem que es troba dins d'una pla diferent dels autors que hem anat anomenant durant aquesta primera meitat de S.XX. L'argument de l'obra se situa a la llunyana Babilònia, on afers amorosos i polítics veuen arribar l'amenaça dels perses. L'autor fa una magnífica recreació a través de l'arqueologia on el paisatge pren protagonisme i només el cedeix als personatges en els moments més culminants. La culpabilitat i la passió d'una madrastra que estima el fill del seu marit ens pot recordar lleugerament a la *Fedra* de Racine. Aquesta immoralitat, la d'enamorar-se d'un fillastre, és potser una novetat dins de la novel·la històrica catalana, fet que mostra que Maseras no tenia pas por d'escandalitzar una miqueta l'ambient. De fet, aquestes últimes escenes mes turbulentes i tacades de sang deixen veure un lligam amb l'escola ruralista contemporània de Casellas i de Víctor Català (Caterina Albert).

En aquesta època, mitjans del S.XX, la influència dels escriptors europeus deixen una petjada molt més profunda que no pas en etapes anteriors. La solemnitat i el to més aviat sobri, així com un aire pretensions, allunyen la literatura catalana de la intenció de reflectir la realitat humana que havia manifestat Narcís Oller.

De totes maneres, Alfons Maseras publicà una altra novel·la històrica, *Ildaribal*, que aquest cop s'emmarcava dins de les muralles de la Tarraco governada per l'emperador Claudi. La novel·la planteja principalment el problema de l'home insatisfet pel vici, per l'amor sensual i per l'aspiració política. Com dèiem, però, trobem també en aquesta novel·la el to grandiloqüent resultant de la influència d'autors exteriors com Flaubert.

La repressió de la dictadura del general Primo de Rivera contra la cultura catalana no afectà els llibres, que continuaren essent publicats sense entrebancs. A més, cal destacar una forta conscienciació de la població catalana, ja que més que mai va augmentar la compra de llibres en català i, finalment, la publicació esdevenia un negoci beneficiós: Aparegueren reeditades varies novel·les, així com també es feia un èmfasi especial a les novel·les curtes i a tot allò que hagués tingut un cert èxit durant la Renaixença. Aquest era un

context ideal per l'aparició de novel·les històriques, doncs en elles es barrejaven tant l'interès literari com l'amor patriòtic.

Cronològicament, el 1924, destaquen dues novel·les fruit de les temptatives que Alfons Roure publicà, basant-se en la temàtica i la tècnica d'autors anteriors, així com en la famosa novel·la per fascicles. La primera d'aquestes dues novel·les fou *Vassall d'amor*, la qual centra el seu argument en la vida amorosa de Ramon Berenguer IV mentre aquest esperava que la seva esposa, la petita Peronella, arribés a l'edat adulta. La segona novel·la, *Els amors del Compte Arnau*, s'encamina pel fil de la llegenda, deixant enrere les possibles intrigues.

Alfons Roure publicà també, una col·lecció de tres novel·les que podrien ser considerades històriques. La seva publicació va suposar l'arribada de la novel·la històrica al quiosc.

La idea de la publicació en sèrie fou aviat imitada i recuperada, especialment per la col·lecció *Episodis novel·lats de la història de Catalunya*³, la qual, com si tornés al moment més idíl·lic de la Renaixença, intentava realçar l'esperit patriòtic a través del motiu històric.

Seguint doncs aquesta impulsió de la narrativa històrica, podem anomenar algunes obres de mitjans de segle. El 1925 aparegué una obra de R. Negre i Batet anomenada Felicitat, que de nou destacava l'esperit de lluita amb el cas de la Irlanda del 1847. El 1928 es publicà la novel·la arqueològica de J. Povill titulada Esclavitud, que novament s'emmarcava a Babilònia.

El 1927, es publicà una novel·la que havia estat escrita de molt abans i guanyadora del premi "Pella i Forgas" als Jocs Florals de L'Empordà, aquesta novel·la es titulava *El gran rei*, de Miquel Roger i Crosa. El secretari Alfred Gallard en destaca la versemblança de la parla, doncs diu era dotada d'un to antiquat. El tema central de l'obra són les gestes de Pere el Gran, així com les seves rivalitats amb Carles d'Anjou i les seves lluites amb adversaris a Sicília. Amb aquests fets reals, l'autor hi barreja la història fantàstica de Llibert d'Aulí, tot i que aquesta part de la trama pren una rellevància mes aviat secundària.

En aquest mateix període cal esmentar també les novel·les de Josep Maria Folch, que malgrat pertànyer a un registre més infantil, tenen una qualitat literària no gaire comuna en la literatura adreçada aquest tipus de públic. Podríem dir que pertanyen al subgènere històric en el sentit que es troben englobades en un

³ Reculls històrics de Carles Caballero, Novel·lats de Víctor Mora. 1927

temps concret: *L'infant de la diligència* (1923), per exemple, es troba emmarcada en els darrers anys del S.XVIII; *Liseta de Constants o les astúcies de Fidel Delfí* (1923), en canvi, recrea l'època de principis del S.XIX; pel que fa a *Elisabeth d'Albianya o el perseguit de Valldorteu* (1926) i a *Les aventures del pobre Friquet* (1930), ambdues tracten el tema dels bandolers però la primera acull les darreries del S.XVIII i la segona, els dibuixa en ple S.XIX. Més endavant, Josep Maria Folch i Torres presenta dues novel·les més que se situen dins del subgènere històric amb molta més força, ja que no tan sols les novel·les eren emmarcades en un passat històric concret, sinó que s'hi veia en elles signes de la vertadera història. Per una banda, el 1933 es publicà *La cruel herència*, que retornava els lectors a la frontera francesa el 1811; per una altra, *Marcel de Fortià* fou publicada el 1934 i centrà el seu argument en la revolució francesa.

En una línia similar a la de Josep Maria Folch, Lluís Almerich publicà també dues novel·les històriques, ambdues el 1926. La primera d'elles, *El cavaller de la creu*, troba el seu escenari en les Creuades; mentre que la segona, *Públia i Licini*, té una influència directa de l'obra *Fabiola*, del cardenal Wiseman.

Per completar aquest llistat de mitjans de S.XIX, hem d'anomenar també Carles Soldevila, amb la seva obra *L'au o les aventures d'un aprenent de pilot*, que situa la seva acció a finals del S.XVIII d'una manera molt precisa i treballada.

Arribats al 1925, trobem ja els articles de Carles Riba i Josep Maria de Segarra que plantejaven el problema d'una nova "generació sense novel·la". En aquest moment, la novel·la històrica no gaudia d'una bona fama, doncs era tractada de subgènere inferior, al mateix temps que les tendències europees també la desfavorien. És important reconèixer que, malgrat que les obres llavors publicades no entraven dins del marge d'aquest subgènere, aquestes sí incloïen en les seves pàgines referències a l'actualitat política i social del moment. Així ho exemplifiquen novel·les com *El vagabund* de Prudenci Bertrana, *Camins de França* de Joan Puig i Ferrer, i *Vida privada* de Josep Ma. De Segarra.

Aquesta menysvaloració de la literatura històrica per part dels propis lletraferits arribà al seu punt d'inflexió entre el 1925 i el 1930, període en que començà a caure. En motiu del centenari de la Renaixença s'obriren, com és lògic, pous del passat i de nou es revaloraren èpoques passades que ja havien caigut en l'oblit. A nivell europeu, el gust per la novel·la neoromàntica baixava en picat al mateix temps que s'anunciava el fracàs de la temptativa d'una "biografia novel·lada". Anava reapareixent el gust per la novel·la de caire més objectiu, i tornaven a ser admirats els noms de Jane Austen, Dickens o Alexandre Dumas. Walter Scott

revivia també un petit tast del seu moment de glòria, ja que les novel·les llargues d'arguments complicats tornaven a estar en el punt de mira. Al mateix temps, a Estats Units s'iniciava una nova escola de novel·la històrica.

D'aquesta època i com a representació del que diem, podem veure *Les dites i facècies de l'estrenu filantrop en Tomàs de Bajalta*, escrita per Pere Coromines. Formada per tres volums, cadascuna amb un subtítol propi (*Silèn, Pigmalió i Prometeu*), forma un argument ambientat dins de la darrera guerra carlina fins a acabar en l'anarquisme.

Un altre novel·lista que, malgrat no ser la seva finalitat principal, també recrea escenaris i temps històrics en les seves novel·les és Joan Santamaria. En serien exemples *La filla d'en Tartari* i *L'apòstol*.

Si bé en aquests últims títols la finalitat de reconstrucció històrica hi és només amb l'objectiu de crear un marc per a l'argument, trobem ara un autor per al qual la reconstrucció d'un temps passat és la única fi. Estem parlant de Joan Oller i Rabassa. Aquesta nova tendència de l'autor la trobem per primera vegada a la novel·la *Quan mataven pels carrers*, on l'autor intenta recrear l'ambient a Barcelona després de la primera guerra Mundial, la qual va deixar endarrere profunds problemes socials. Malgrat això, cal remarcar també la proximitat en què es troben els fets descrits a nivell cronològic respecte el propi autor.

El 1933 aparegueren els dos volums d' *El bé i el mal*, de J. Navarro i Costabella, acompanyats del subtítol "Una visió de la vaga revolucionària del 1902 a Barcelona", el qual aclaria ràpidament el propòsit històric de la novel·la.

És dos anys després quan, el 1935, es fa pública una nova novel·la d'Alfons Maseras anomenada *L'estudiant de Cervera*, que reconstrueix un escenari de cent anys enrere respecte la seva actualitat.

A partir del 1935, la novel·la històrica desapareix i entra en joc la història, doncs ja és conegut l'inici de la guerra l'any 1936.

1.5. Literatura de postguerra

La fi de la Guerra Civil i la derrota del bàndol republicà significaren l'entrada a Catalunya del règim franquista. El nou sistema dictatorial eliminà totes les iniciatives literàries empreses anteriorment, així com tots els organismes catalans, com per exemple la Conselleria de Cultura i la Institució de les Lletres Catalanes. A més, cal tenir en compte els factors exteriors: la clausura de les fronteres durant la segona Guerra Mundial i el bloqueig internacional fins el 1955. Tot això provoca el moviment intel·lectual entri en una fase de immobilitat.

La literatura de postguerra es divideix en quatre etapes diferents:

La primera, del 1939 al 1946, es caracteritza per la clandestinitat total en què es veié sumida l'activitat cultural catalana fins l'any 1944, quan Josep Maria Cruzet obtingué els permisos per l'edició de les obres de Verdaguer i il·luminà lleugerament el panorama. Fins llavors, els escriptors que havien decidit no exiliar-se es veieren obligats a seguir un estricte programa de trobades en cases particulars per tal de no deixar caure en l'oblit la cultura i la llengua catalana. És en aquestes trobades quan es fan formals grups com "Miramar o "Estudi" i s'editaren obres (a través de pseudònims i dades falses). També clandestinament sortí a la llum la revista *Poesia*, que comptà amb intervencions d'escriptors de la talla d'Espriu i Sagarra, entre altres.

La segona etapa, compresa entre el 1946 i el 1955, està marcada per la derrota de l'Eix al final de la Segona Guerra Mundial, la qual cosa comportà una rebaixa de la tensió en l'ambient. Poc a poc, la literatura catalana sortí de les ombres i entrà, tímidament, a la vida pública a través de noves editorials com *Barcino* i *Aymà Moll*. De la mateixa manera, es crearen nous premis: "Joanot Martorell" de novel·la, "Óssa Menor" per a poesia, "Víctor català" de contes i, finalment, "Josep Yxart" per als assaigs. Malgrat això, els cercles universitaris seguiren lligats a una certa clandestinitat. Així sorgí "Ariel", com a continuadora de la tasca iniciada amb *Poesia*.

Entre el 1955 i el 1970, la tercera etapa, la censura s'anà alleugerint i això donà pas a dues generacions d'escriptors diferents: Per una banda, aquells que ja eren coneguts abans de la Guerra Civil i que n'havien patit les conseqüències de manera directa i, per tant, havien endurit la seva producció literària (seria el cas de Rodoreda, Calders, Espriu, Carner, entre altres) i, per l'altra, una generació de joves que se centraven més en una normalització de la llengua.

Finalment, a partir del 1970 i fins el 1980 apareixen nous escriptors a qui el conflicte bèl·lic ja no afecta de la mateixa manera que les generacions anteriors. Això fa que es vegin enlluernats pel món exterior i pels nous mitjans de comunicació, així com les possibilitats que aquests ofereixen.

A partir d'aquest moment, i en els últims anys, la novel·la històrica ha renascut amb l'objectiu de recuperar i defensar la identitat nacional. Trobem obres d'escriptors que destaquen el panorama de les lletres catalanes. Així doncs, cal que anomenem escriptors com Jaume Cabré, amb *Senyoria* (1991); Joan Francesc Mira i la seva obra *Borja Papa* (1997); Assumpció Cantalozella, amb *Corpus de Sang* (2004) ; Francesc Puigpelat i *Roger de Flor, el lleó de Constantinoble* (2003) ; i, finalment Alfred Bosch amb la trilogia *1714* (2002).

Ja en aquest context de plena efervescència del subgènere històric ens situem dins de la Catalunya interior per trobar les novel·les que hem escollit per analitzar en aquest estudi: *Capsa de Records* (1995), d'Antoni Dalmau; *Pa amb xocolata* (2008), de Teresa Roig; *De qui és aquesta maleta?* (2013), de Darius Solé; *Serrallonga l'últim bandoler* (2006) i *El secret del bandoler* (2007), ambdues de Llorenç Capdevila.

2. Context històric de la Guerra Civil

La guerra civil espanyola fou iniciada el 17 de Juliol de 1936, amb l'aixecament de l'exèrcit del Marroc, donant pas a un cop d'estat planejat pel general E. Mola i al capdavant del qual hi trobem el general Francisco Franco. Aquest alçament, doncs, fou dut a terme per gran part de les forces armades que donaven suport als partits de dreta (Carlins, Renovación Española, i els grups de caire més conservador de la CEDA) i Falange Española i de las JONS, les quals gaudien de la simpatia de bona part del sector eclesiàstic.

El 19 de Juliol de 1936 tingué lloc l'alçament militar a Barcelona, però la resistència de les forces oficials de la Generalitat i de les milícies populars va provocar que fracassés. El Govern es resistí fins la mateixa matinada del dia 19 per donar armes als militants de la UGT i de la CNT, ja que això implicava una revolució social. El poder de la CNT i de la FAI fou espectacular, mentre que la Generalitat restà gairebé inactiva durant els quatre mesos següents a l'aixecament. Es creà el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, el qual comptava amb la participació dels dos partits marxistes així com de l'Esquerra Republicana.

A finals del Setembre del 1936 s'inicià l'establiment de l'estructura estatal republicana quan els anarquistes (renunciant als seus principis àcrates) entraren a formar part del govern de la Generalitat amb l'objectiu d'evitar fragmentacions dins del bàndol republicà. A canvi d'aquesta incorporació, el 24 d'Octubre de 1936 es decretà la col·lectivització de les grans empreses i la participació dels obrers en la gestió de les petites.

El 1937 les tensions polítiques entre anarquistes de la CNT-FAI i trotskistes del POUM, partidaris de la revolució, i els altres partits (ERC, PSUC, UGT i Estat Català), que prioritzaven la situació de guerra, es manifestaren amb violència durant els Fets de Maig.

Com a objectiu de guerra, Catalunya va ser el blanc de molts bombardeigs per part de l'aviació italiana, per la qual cosa trobem nombrosos refugis antiaeris. Juntament amb l'arribada de refugiats provinents d'altres territoris de l'estat, va arribar també la fam, la por, el racionament i el mercat negre.

Milers de catalans van lluitar al front d'Aragó dins de l'Exèrcit Popular i amb l'ajuda de les brigades internacionals. El 15 d'Abril de 1938, Catalunya quedava aïllada de la resta del territori republicà, situació que s'allargà fins la Batalla de

l'Ebre, la derrota de la qual donà inici a l'ocupació de Catalunya per part de les tropes franquistes el desembre de 1938.

Un cop acabada la guerra, Franco abolí l'Estatut d'Autonomia del 1932, així com també suprimí la Generalitat i tot el que significava.

Efectes que veiem retratats en les novel·les

Col·lectivitzacions

La col·lectivització industrial s'implantà a Catalunya durant el període comprès entre el 1936 i el 1939, en gran part com a resultat del fracàs de l'alçament militar, doncs molts propietaris fugiren després d'aquest fet. Aquesta situació va permetre que es posés en practica un dels ideals de les organitzacions sindicals i obreres, així com la representació d'una revolució social. La direcció de les empreses doncs, es duia a terme a través del que s'anomenava comitè obrer de control, format per una assemblea de treballadors d'una mateixa empresa o d'un mateix sector.

El 24 d'Octubre de 1936 nasqué el decret de Col·lectivitzacions i Control Obrer d'Indústries i Comerços, el qual dictava que una empresa podia ésser col·lectivitzada:

-En primer lloc, en règim d'autogestió sota les ordres d'un consell d'empresa obrer, del qual depenia el director, assistit per un interventor de la Generalitat en els casos següents:

a) Quan l'empresa tenia més de 100 treballadors

b) Quan en una plantilla de 50 a 100 treballadors hi havia una majoria qualificada.

c) Amb un acord amb el propietari si l'empresa constava amb una plantilla de menys de 50 treballadors.

d) Per interessos generals si així ho decidia el Consell d'Economia.

-En segon lloc, en règim privat o controlat, en el qual hi havia un comitè de consell obrer fiscalitzador.

-Per últim, mitjançant agrupacions o concentracions, formades per integrants de les empreses d'un sector o d'una zona. Aquest mètode fou, fins a finals del 1937, una eina de col·lectivització per part dels sindicats de petites empreses.

Racionament

Procés de regularització de la demanda de determinats articles, sobretot d'aquells destinats a cobrir les necessitats bàsiques, a causa de circumstàncies poc habituals o a escassetat d'oferta. Perquè el racionament sigui eficaç, cal que la població col·labori i que hi hagi uns mitjans de control estrictes, si no l'aparició del mercat negre és inevitable. El 31 de Juliol de 1936, la Generalitat de Catalunya creà la Conselleria de Proveïments, que imposà les normes de racionament. Acabada la Guerra Civil, Franco mantingué el control estricte d'aquest racionament, i fou especialment rígid pel que fa a productes com el pa, el sucre, l'oli d'oliva i els combustibles. El 31 de Març de 1952 s'abolí el racionament de queviures, mentre que el de combustibles i el de primeres matèries encara subsistí.

Camps de treball i camps de concentració

Centres d'internament on eren portats els reclusos o bé per ser obligats a treballar, o bé com a forma de càstig o explotació. Durant la guerra civil, tant el bàndol republicà com el Franquista feu ús d'aquests espais.

L'Estudi de Francesc Badia⁴ mostra set camps de concentració situats a Catalunya i instal·lats per la República:



Fig.1 Imatge extreta de La Vanguardia, 5 de Març del 2002, mostra la ubicació dels camps de concentració.

⁴Francesc Badia, *Els camps de treball a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*. L'Abadia de Montserrat. 2001

1. Situat al poble Espanyol de Barcelona.
2. L'Hospitalet de l'Infant, que més endavant seria traslladat a Montferrer i a la Tivissa.
3. Els Omells de Na Gaia (Urgell). Més tard seria transportat a Vila-sana i a Cabó.
4. Primerament situat a Concabella, després a Barbens.
5. Originàriament el trobem a Orgen, però després va ser traslladat a Anglesola.
6. Falset, complementat amb altres espais situats a Cabacés, Gratallops, La Porrera i La figuera. Més endavant els presos serien portats a Arbeca
7. La Pelosa

D'altra banda, també tenim coneixement de diversos camps de concentració i camps e treball franquistes escampats arreu del territori espanyol. Per exemple, els situats a : Miranda de Ebro, Lerma, San Pedro de Cardeña, Aranda de Duero, Valdecona, **Argelers**, Sant Cebrià de Rosselló, Empúries, Gernika-Lumo, Escollera, Castillo de San Felipe, El Ferrol, Pobra do Caramiñal, **Rianxo**, Vigo, Santiago, Monforte de Lemos, Cedeira, Camposancos, San Juan de Mozarrifar i Igal, entre altres.

Hem destacat en negreta el d'Argelers i el de Rainxo perquè fan aparició en dos de les novel·les estudiades.

El camp de concentració D'Argelers (Argelès sur mer fou construït pel govern francès amb l'objectiu de retenir els refugiats que intentaven creuar la frontera fugint d'Espanya a finals de la Guerra civil. L'espai va albergar unes 100.000 persones en estat de malnutrició i en condicions inhumanes: els refugiats, a falta de cap instal·lació, es veieren obligats a construir ells mateixos els barracons de fusta i a cavar latrines a la sorra. També els hi fou negat l'accés a l'aigua potable, és a dir que per cuinar havien d'utilitzar aquella que podien extreure de túnels cavats a la sorra. Amb l'entrada a França de les tropes del III Reich l'any 1940, els refugiats espanyols abandonaren el camp amb destins diversos.

El camp de concentració de Rianxo es trobava ubicat en una antiga planta de salaó on, després de l'arribada de les tropes franquistes a Gijón el 1937, foren instal·lats aproximadament uns 600 presos del bàndol republicà.

3. Anàlisi de les novel·les amb temàtica de la Guerra civil

3.1 *De qui és aquesta maleta?* de Darius Solé

3.1.1. Argument

De qui és aquesta maleta? És basada en fets reals, mitjançant el despertar a l'any 37 d'una nova llogatera de la masia anomenada Castellanes, en el terme de Castellfollit de Riubregós (Alta Segarra). Viatgem de la mà d'en Salvador i en Ton Cos, a una època fosca en una Catalunya pagesa. Viatgem fins a Lleida, fins a una zona de guerra a l'Aragó, fins a França. Retornarem a una Catalunya que veu avançar les tropes franquistes a gran velocitat, a Igualada i tornarem a marxar cap a Castellanes. Empresonats, són enviats al camp de concentració de Rianxo, a Galícia. La humitat, el fred, la gana, la brutícia... Ens acompanyen durant pàgines de pallisses i malnutrició. Finalment arriben a un Gijón acabat de Conquerir. Després d'una breu parada a Manresa, el llibre ens retorna a Castellanes, on tot ha començat i a on tot acaba.⁵

3.1.2. Narrador:

En aquest cas, parlarem de narradora. Ens relata els fets una dona que, acompanyada del seu marit Salvador, s'instal·la en una vella masia de Castellanes on descobreix una misteriosa maleta que conté unes cartes. Aquestes cartes, segellades dels anys de la guerra, són un testimoni de la família Cos, que en van patir les conseqüències. Gràcies a aquestes cartes i a través del que sembla ser un somni màgic, la nostra narradora farà un viatge en el temps per veure, sense ser vista, la història dels germans Cos de primera mà.

Trobem la narradora situada dins d'un marc propi, és a dir, sabem en quines circumstàncies es produeix l'acte narratiu i qui ens narra la història.

El relat en si té una focalització interna (omniscient limitat), doncs malgrat que el narrador no és omniscient (no té tota la informació dels personatges: pensaments, passat, etc), sí té més avantatge que un narrador vídeo, ja que gràcies a les cartes té una certa noció d'allò que passarà. Respecte a la forma narrativa, s'utilitza un estil directe i, malgrat trobar-se en tot moment al costat

⁵ Sinopsi presentada a: SOLÉ, Dàrius. *De qui és aquesta maleta?*. Sevilla. La Busca edicions, 2013.

dels protagonistes, com que ells no noten la seva presència agafa el rol de "testimoni" dels fets, doncs no hi participa.

Respecte a l'acció que la narradora pren dins de l'obra, podem dir que ens trobem davant d'un narrador que comparteix dos facetes: per una banda es interactua amb els personatges del seu temps; per l'altra, quan es troba dins del somni o "flashback" no és capaç d' interactuar amb cap personatge (excepte, potser, el general Franco en una sola ocasió, que queda molt difuminada).

Pel que fa al punt de vista o perspectiva que aquesta narradora dóna al seu relat, aquest és evolutiu ideològic, doncs intenta reflexionar i argumentar els punts de la guerra, fa diverses incisions polítiques on podríem intuir l'opinió, potser, del propi autor.

3.1.3. Estructura

Se'ns mostra una estructura clàssica, doncs la novel·la s'inicia amb un petit pròleg que té com a funció situar la narradora dins del marc narratiu, és a dir, ens informa que ella i la seva parella, en Salvador, s'instal·len a la masia de Castellanes.

Després del pròleg, la novel·la es divideix en onze capítols, però no és fins el segon capítol que es produeix el flashback i ens traslladem a l'any 1937. D'altra banda, tot i que veiem un trasllat momentani al començament del tercer capítol i a l'inici del cinquè, la tornada definitiva al temps actual de la narradora no es du a terme fins a l'últim paràgraf del darrer capítol.

Cal remarcar també, que els capítols són d'extensió variable i, dins dels mateixos, es produeixen alguns salts temporals per tal d'abastir tot el període necessari per representar la guerra.

L'estructura és tancada, ja que al final de la novel·la el lector sap que els dos germans arriben a Castellanes i la família es retroba. A més, però, podríem dir que també es tracta d'una estructura lineal, doncs no hi ha cap moment clímax.

És interessant comentar que, abans del pròleg, trobem un petit redactat en què l'autor, Darius Solé, es dirigeix al lector explicant que la següent novel·la és el testimoni i homenatge a la família Cos, que va patir les conseqüències de l'enfrontament de manera injusta. Aquesta intervenció ens fa veure amb quina intenció està escrita l'obra.

3.1.4. Espai i temps:

La novel·la pren inici a Castellanes en el temps actual (suposem 2013). Quan la narradora, juntament amb el seu marit Salvador, es traslladen a una vella masia per passar les vacances, es produeix un flashback que ens condueix al mateix escenari però el Setembre de 1937, ben entrada la Guerra Civil. Dintre de la família Cos, els dos germans, Ton i Salvador, són cridats al servei de les tropes republicanes, però aquests s'amaguen per no presentar-se amb dos motius concrets: el seu pare no podria fer-se càrrec del tros tot sol, i no senten cap mena d'obligació d'anar a lluitar en una guerra que no entenen. Malgrat això, l'exèrcit republicà captura el seu pare i l'obliga a ocupar el lloc dels dos germans fins que aquests es presentin a files. Davant d'aquest gir dels fets, els dos germans decideixen fer acte de presència.

A partir d'aquest punt, seguim les peripècies que els dos germans fan, tant a través de Catalunya com fora del país. En aquest moment, l'espai pren una importància fonamental en l'obra, podríem dir que es converteix en un protagonista més, doncs la distància entre els germans i la família, entre es germans i la seva terra, es convertirà en un factor decisiu per l'experiència dels dos nois. Veiem exemplificada en aquesta distància la magnitud de la guerra que els divideix, una força que trenca la família en dos i treu dos personatges del seu paisatge habitual i, per tant, en el que se senten còmodes.

El camí que dibuixen és el següent: Castellanes, Calaf, Tàrraga, Lleida, Igríes i Banastás (en aquest període es troben en mans de l'exèrcit republicà), de cop i volta són a Calaf (Es dedueix que s'escapen), i segueixen fins a arribar a Castellanes, lloc en el qual passen una temporada però es veuen obligats a marxar en assabentar-se que l'exèrcit republicà els busca per no haver-se presentat al lloc acordat. Gràcies a l'"Arturu", un amic de la família, els nois poden amagar-se a França, per tant, inicien el seu recorregut passant per Manresa, la Seu d'Urgell, Andorra, Aix-en-Provence, Forcalquier i les tourettes, paratge on es troba la masia de la família d'en Pierre, el familiar de l'"Arturu". Els nois es queden allà el temps suficient per entendre perfectament el francès i poder-lo dominar, fet que ens indica que es tracta d'una estada força llarga. Malgrat això, es veuen obligats a marxar quan les autoritats franceses truquen a la porta de la masia per deixar clar que qualsevol espanyol sense feina ha d'abandonar el país si no vol tenir problemes, de manera que, per tal de no causar complicacions a en Pierre i la seva família, els germans inicien una tornada cap a casa amb la por al cos.

El recorregut de tornada passa per Manresa, Martorell, la Masia el Molí Blanc, la família del qual es manifesta clara defensora de l'anarquisme i sembla tenir influències dins de la República. També passen per Igualada, a la que es dediquen unes petites línies de descripció per part de la narradora, que la compara amb la Igualada de l'actualitat: *"A la punta de la Rambla Nova, les llambordes del carrer estaven apilades. A l'altre cantó, de fet, la vila acabava de seguida, no com en el futur segle XXI en què la ciutat abastava més quantitat de territori (...). Ens aturarem en un bar al mig de la Rambla Sant Isidre, on jo recordava la Caixa de Catalunya perquè, al davant, hi vaig reconèixer l'edifici del Casino Foment."* Els nois, però, van haver de reprendre la seva marxa en adonar-se que el Molí Blanc era un mal refugi degut a les seves relacions amb l'Anarquisme, sobretot considerant que les tropes franquistes avançaven a gran velocitat. Així doncs, travessaren Jorba, Copons i Calaf per arribar, finalment, a Castellanes. L'Estada va durar poc, ja que les tropes franquistes els van condemnar a servir a l'*Alzamiento*. De nou doncs, tornem a veure els paisatges de Tàrraga, Lleida i Saragossa fins arribar a "Padrón", on els germans són obligats a romandre al camp de concentració de Rianxo. Després, els germans se separen cap a Gijón (Ton) i cap a Cartagena (Salvador). Seguim la vista a en Ton, que passa per Barcelona i Manresa per arribar, finalment, a Castellanes.

Aquest camí segueix la guia de diverses bases militars (tant de la república com de la dictadura franquista), així com l'exili que els dos germans van haver de fer cap a França per evitar ser capturats per haver anat en contra del règim franquista.

3.1.5. Personatges

Els dos germans cos, **Ton** i **Salvador**, actuen com un sol personatge dins de la novel·la, és a dir, es mouen junts i no se'ls separen els pensaments ni se'ls analitza la psique per separat. Creiem que això respon a la necessitat de fer arribar amb més nitidesa la importància del recorregut i de les peripècies que aquests van patir al lector. A més, els dos germans també executen una altra funció de gran importància: representar el col·lectiu pagès dins de la guerra. Veiem ja des de l'inici de la novel·la que la pagesia pren força: *"Era un tipus de gent que realment existeix i que, realment, sobreviu. Quan es parla sovint a la televisió de la força de la pagesia, mai es creu quina és aquesta força. Doncs és el poder del seu esforç per donar-nos el blat per fer pa, és l'energia dels seus dies de sol a sol per donar de menjar als pollastres i porcs que, després, ens*

mengem a llonzes o a l'ast. És la força d'una gent que no té vacances perquè no poden deixar-ho tot penjat, així com qui tant li fot tot. No! És gent responsable amb la seva tasca en la societat, ells ens alimenten." (pàg. 13). Destaquem sobretot la violència de l'expressió "així com qui tan li fot tot", la qual ens indica un to reivindicatiu, un to que vol que el lector vegi realment la importància del rol que aquesta gent ocupa, fet que remarca de manera esplèndida a la última afirmació "ells ens alimenten". És aquest, doncs, el grup de persones que es veu representat en les figures dels dos germans, pagesos treballadors i honrats que s'han trobat envoltats d'una guerra, que de cop es veuen trets fora de context. Aquest desconcert es converteix en un personatge més que veiem cavant trinxeres, fugint cap a França i amagant-se.

3.1.6. Llengua, vocabulari i expressions

En aquest recorregut l'idioma és un dels principals protagonistes. Veiem com l'autor es pren la llicència de barrejar-ne tres: el català, el castellà i el francès (incorporant una traducció al català entre parèntesis d'aquest últim.) Un cop a França, cal destacar que un dels revisors de l'estació s'aprofita del desconeixement dels dos germans del francès i els hi diu clarament la seva opinió: *"Damnés espagnols! Si on vous tue, vous l'avez dans l'os!"* (cony d'espanyols! Si us maten us foteu!) *"Voyons si vous allez retourner bientôt"* (A veure si us en torneu ben aviat). En aquest cas veuríem que la llengua suposa una barrera lingüística, així com que aquesta escena representa una situació que segurament fou repetida moltes vegades per persones que buscaren refugi, no només a França, sinó també a altres països.

D'altra banda, podem observar que el castellà es converteix en l'idioma de l'exèrcit, doncs tant el franquisme com la república l'utilitzen com a llengua vehicular: *"Vuestra función en esta saineta es hacer trincheras para que los soldados de la República puedan luchar por la libertad y el socialismo. El comunismo y el anarquismo están en peligro y, claro está, el socialismo como sistema"* (pàg. 69). Aquesta situació, malgrat ser versemblant, pot impactar, doncs quan es parla de República a Catalunya hi ha una falsa predisposició a què l'idioma emprat sigui el català. Tot i això, veiem que els "reclutats" com els germans Cos parlen català i provenen d'una situació semblant a la seva:

"-El meu pare em traurà d'aquí. Té diverses terres prop de Mollerussa ni ja farà per treure'm d'aquí.

-Sí- afegí un altre noi rosset- Doncs el meu pare és masover i m'ha dit que d'aquí no en surt ni Déu. Qui si intentes marxar, et foten un tiro i au, a dormir l'eternitat." (pàg. 67)

També és interessant veure com l'autor intenta que se sàpiga l'accent català que els dos germans tenen al parlar castellà, i ho demostra alterant l'ortografia correcta d'una paraula per escriure'n la pronúncia: "*está aquí **hasiendo** trincheras para el ejército*" (pàg. 69)

Això dota la novel·la d'una gran versemblança, doncs precisament la llengua és un element característic de l'entorn.

3.1.7. Vessant ideològica i política

Pels comentaris efectuats per la mateixa narradora podem veure que l'acció narrada pretén que el lector faci una reflexió sobre allò que llegeix i tingui una comprensió de l'odissea que van haver de viure moltes famílies durant la guerra civil. És important veure que la família seleccionada és una família pagesa que viu en una masia i que, com es deixa ben clar en la novel·la, no tenia la més mínima intenció d'intervenir en la Guerra Civil però malgrat això en rep les conseqüències, fet que posa sobre la taula la denúncia de la injustícia que el llibre vol abordar.

És interessant veure que els personatges són tractats com a titelles tant per un bàndol com per l'altre. Primerament els germans Cos són obligats a treballar per la República, la qual ens apareix sense l'encant amb què a vegades s'hi refereixen els llibres d'història (només cal veure com els soldats roben les pertinències dels dos germans, com s'emporten un home gran a cavar trinxeres i les amenaces que fan servir per tal d'aconseguir el resultat adient). Després, el germans es veuen acusats pel règim franquista d'haver treballat per la República, i tot i ser "absolts" són de nou obligats a treballar per ells com a presoners del règim i, encara que sembli quasi bé impossible, en més males condicions que abans.

En cap moment no és fa un anàlisi psicològic dels dos germans, no sabem ni el que pensen ni en què creuen, i malgrat en podem treure una mica d'informació pels diàlegs que mantenen amb altres presos o amb la seva família, el fet de no saber la seva opinió o els seus sentiments de manera directa pel narrador, dóna molt més marge al lector per emetre el judici de valors que abans hem comentat.

També hem de tenir en compte que la història narrada en les pàgines d'aquest llibre és totalment verídica i que els germans Cos passaren per tots els tràngols aquí descrits, fet que també aporta una intencionalitat més a la novel·la, i aquesta és la divulgació d'un fet real, d'una història de carn i ossos.

A més, l'autor ha tingut a les mans les cartes esmentades i ha posat els peus a la masia de Castellanes (ara propietat de la seva mare, que és l'encarregada de prendre el paper de narradors dins de la novel·la), per tant podem veure com s'estableix un vincle entre aquesta novel·la i el seu autor.

3.2. *Capsa de records* d'Antoni Dalmau

3.2.1. Argument

Octubre de 1977. La mateixa tarda del retorn a Catalunya del president exiliat, mor a la ciutat d'Anglada en Genís Sabater i Biosca, un industrial ambiciós i tenaç que, al llarg de la seva vida, havia aconseguit d'alçar la fàbrica més important del país en el ram de la pell. *Capsa de records* ens ofereix un recorregut palpitant per la vida d'aquest home, en una crònica construïda a partir d'una doble base: la memòria de les persones coetànies al protagonista i els document de tota mena que la seva viuda conserva en una capsa folrada de paper de flors. Amors i odis, grandeses i misèries, sentiments i vivències, formen el teixit d'aquesta història que, per contrast o per semblança, és la història de tots: a través de la peripècia vital del protagonista assistim, de fet, a la crònica apassionant del nostre poble al llarg del segle que ara s'acaba.⁶

3.2.2. Narrador

La veu que ens narra l'acció pertany a en Genís Vilaró, nét d'en Genís Sabater. El narrador es veu, per tant, compromès amb allò que explica, ja que hi té una relació familiar força íntima.

⁶ Sinopsi presentada a: DALMAU I RIBALTA, Antoni. *Capsa de records*. Barcelona. Columna, 1995.

Si haguéssim de definir el temps de la narració, diríem que és ulterior, ja que el narrador evoca el passat.

És tracta d'un relat fenomènic, ja que sabem en quines circumstàncies ens explica la història el narrador; intenta reconstruir el passat del seu avi a través de records trobats dins d'una capsa . De nou, ens trobem davant d'una focalització interna, on el narrador no pot saber tots els pensaments i reflexions dels personatges però en sap coses i també té coneixement d'allò que passarà en el futur. Si ens fixem en la participació que el narrador té dins de la pròpia acció, veurem que comparteix dos vessants: duran tota la primera part de la novel·la no intervé en l'acció, i cap al final, narra els esdeveniments que es produïren durant els seus primers anys de vida (i per tant, pren part en l'acció.)

El narrador és l'encarregat de dur a terme un anàlisi ideològic de l'època, ja que s'encarrega de marcar tot els punts en referència a la política que influeixen en la fàbrica familiar, així com les mesures i respectives conseqüències que emprenen cada un dels governs.

3.2.3 Estructura

La novel·la es desvia lleugerament de l'estructura clàssica, doncs la introducció ens mostra un inici en *extrema res* que ens situa al dia de la mort de l'avi Genís per després tornar enrere en el temps (a partir del capítol u)

La novel·la es divideix en vint capítols, als quals hem d'afegir la introducció i l'epíleg.

3.2.4. Espai i temps

L'escenari de la novel·la és Anglada, nom que no correspon a cap àrea geogràfica però que per la seva descripció (el passeig, el Rec, les adoberies, el Café Suís, l'Ateneu, la Rambla, etc.) s'intueix que fa referència a Igualada. A més, hem trobat coincidències entre l'adoberia construïda per l'avi Genís i una situada a Igualada al carrer de Sol (tal i com s'especifica en el mateix llibre), ambdues de tres plantes i d'estil modernista. Malgrat això, el mateix autor justifica el canvi de nom al·legant que aquest dóna una mica més de marge creatiu a l'hora de narrar i introduir, si és necessari, algun component. Un bon

exemple serien els personatges de l'obra, que com direm més endavant són ficticis.

L'acció de la novel·la té inici el 23 d'Octubre de 1977, dia en què Josep Tarradellas es nomena President del Govern català després del seu retorn. En aquesta data, però, mor l'avi del narrador, en Genís Sabater, fet que provoca que el seu nét (i el nostre narrador) faci un flashback cap el 1903, data en què va néixer el seu avi, la vida del qual serà el fil conductor d'aquesta història. L'elecció d'una data tan assenyalada per donar inici a la novel·la no és arbitrària, sinó que respon a la voluntat de lligar la història de Catalunya amb les vides dels personatges que s'hi veuen entrelaçades.

El temps significant de l'acció de la novel·la, tenint en compte un ordre cronològic, transcorre entre el 1903 i el 1977; és a dir, 74 anys. Diem cronològicament perquè la novel·la comença amb l'acció de l'any 1977 i després (a partir de la pàgina 14) fa un flashback per explicar com s'ha arribat a aquella data.

Podem obrir un debat respecte a la decisió d'incloure aquest llibre dins del subgènere històric. Hem decidit oportú incloure'l perquè malgrat la seva intenció no és purament la recerca històrica, els fets es desenvolupen en un escenari passat, durant una època considerada històrica (la narració comprèn les dues guerres mundials i la guerra civil espanyola, així com les conseqüències que aquestes tingueren en l'àmbit industrial i en la població.) i la tasca de reconstrucció és evident, doncs s'esmera en descriure els processos relacionats amb la indústria adobera i la seva evolució al llarg dels anys descrits, s'anomenen estralls que afectaren la població (com l'arribada de la grip que féu disminuir el nombre de població, la crisi econòmica, la dictadura de Primo de Rivera, la crisi del pa de 1937, etc), així com també es fa una diferenciació pel que fa l'estil de vida de la gent benestant de mitjans del S.XX (tardes al casino, la compra d'automòbils, festes a Barcelona amb gent d'alta societat, etc.)

3.2.5. Personatges

Com hem indicat abans, la història es desenvolupa al voltant d'un fil conductor: el transcurs vital d'en Genís Sabater i Biosca, qui considerarem el personatge protagonista de la narració. En **Genís Sabater** va néixer a Anglada el 1903, fill de Genís Sabater, qui havia aconseguit formar una petita adoberia al Carrer del Rec i fer una petita fortuna. La família Sabater és presentada com una nissaga

treballadora (així ho enuncia el sobrenom "Feiner" que rebia) que havia aconseguit situar-se entre les més benestants de la vila gràcies a la dedicació al negoci. Aquesta condició privilegiada va permetre a en Genís fill cursar estudis de comerç al col·legi Sagrado Corazón. Poc després aprendria del seu pare les estratègies de mercat i la direcció d'una empresa, així com l'acompanyaria durant les seves negociacions a Barcelona. El caràcter d'en Genís Sabater fill no divergeix gaire d'aquell del seu pare, ambdós es mostren tossuts i treballadors a parts iguals, amb perspectives de futur i ambició i cap pels negocis. Podríem dir que representen el prototipus d'home treballador i, per què no, triomfador, del S.XX. Els dos semblen ser figures representatives dins de la indústria adobera i homes d'honor dins de la societat d'Anglada. Malgrat això, hi ha dos fets crucials que trenquen la similitud en les seves vides. El primer de tots, és que Genís Sabater Pare hagué de començar de zero i formar ell mateix amb les seves pròpies mans l'adoberia pròpia i la fortuna, mentre que el seu fill ho trobà tot fet i nasqué ja dins de una família benestant. El segon fet és que en Genís fill hagué d'afrontar l'assassinat del seu pare a mans desconegudes el Setembre de 1936 (tot i sospitar de certes persones, en especial d'en Quildo Sallent) i la posterior separació de la seva família: ell escapà a França i després a Sant Sebastià, la seva dona Aurora i els seus dos fill marxaren a refugiar-se a Barcelona, la seva mare i germana Maria es quedaren tancades al Carrer del Sol. És durant el seu exili a Sant Sebastià que en Genís Sabater fill rep una carta de la seva esposa comunicant-li la mort d'en Niset, el seu fill gran que havia nascut amb discapacitats. A més, en Genís fill no va poder retrobar-se degudament (deixant a banda algunes nits) amb la seva família fins el 1939, fet que provocà que la seva filla petita Elena, a qui deixà enrere amb un any i mig, no el reconegués al veure'l. Aquestes vivències converteixen en Genís fill en un personatge rodó que evoluciona al llarg de la novel·la. Aquesta evolució es fa present sobretot uns anys després de la Guerra Civil quan, després d'haver-ho perdut tot, s'esmera per recuperar-ho. La gran atenció que li dedica a la fàbrica fa que la seva dona Aurora se senti abandonada en una ciutat que considera avorrida i que, per tant, vulgui abandonar-la. El caràcter tossut i orgullós d'en Genís Sabater fill s'ha d'empassar que la seva dona vulgui marxar d'Igualada, on ell estava construint una nova enorme casa al Carrer dels Arbres, per anar-se'n a Barcelona i deixar-lo a ell allà. Tot i que al principi això suposà un problema, després resultà ser la cura que el matrimoni necessitava, doncs malgrat viure en ciutats separades, arribaren a estimar-se com mai.

A mesura que passen els anys, el caràcter d'en Genís fill es va tancant una mica més, fet que es fa present en la desaprovació que mostra quan el seu nét i

narrador d'aquesta història, Genís Vilaró, decideix no continuar amb l'adoberia familiar i cursar Filologia Catalana a la Universitat. Aquesta discussió provocà una ruptura amb el seu nét que, juntament amb la venda de l'adoberia (doncs ningú de la seva família estava disposat a continuar amb ella) i el seu mal estat de salut, ompliren el cor d'aquell Genís Sabater de decepcions. Malgrat això i gràcies als esforços de l'Aurora i la Maria, esposa i germana d'en Genís, avi i nét es reconciliaren. El Nadal de 1976 seria l'últim que passarien junts.

Un altre personatge que té una importància cabdal en aquesta novel·la que ens ocupa és l'**Aurora Germà**, l'esposa d'en Genís Sabater fill. Ja des del primer moment que entra en escena a la festa on en Genís fill és introduït per en Martí Climent, l'Aurora és descrita com una noia de rostre serè i posat calmat, com si estigués en un constant equilibri. Aquesta postura es manté en ella durant tota la novel·la i durant tota la seva trajectòria vital. Acostumada a la vida de Barcelona i als seus propis cercles d'amistats, es veu incapaç de romandre a Anglada, on segons ella la gent és tant tancada i on no se sent realitzada ni feliç, al mateix temps que veu com el seu home s'ha enclaustrat dins la seva feina i els viatges a Barcelona, on s'està fins ben entrada la matinada. Aquesta situació, veient-se apagada i mústia, decideix que vol abandonar la ciutat i viure en una cada diferent de la del seu marit, doncs ella creu que aquesta és l'única manera que ambdós recuperin l'interès per l'altre. Així doncs, sense separar-se definitivament, el 1948 van anar a viure a llocs distanciat l'un de l'altre. Pot semblar estrany, però el matrimoni va seguir endavant i l'Aurora va recuperar la seva autenticitat i amb la mateixa serenitat que sempre l'havia caracteritzat va continuar la seva vida sense deixar d'estimar mai el seu home. Les coses entre la parella anaven molt bé, l'Aurora passava nits al carrer dels Arbres i en Genís l'anava a veure a ella a Barcelona, però per molt que ell insistís, mai més van tornar a viure junts de manera definitiva.

Aquest fet que acabem d'explicar ja demostra de manera significativa la personalitat de l'Aurora i la seva decisió de no perdre's mai a si mateixa. En una conversa que el narrador explica que va mantindre amb la seva àvia, aquesta li va explicar que, aleshores, les noies com ella eren educades per ser boniques i de porcellana, dins d'una vitrina fins que algú les agafés i se les emportés, i que si va ser el suficientment valenta per separar-se del seu home d'aquella manera era perquè el matrimoni que estava vivint no es corresponia amb les altes expectatives que se n'havia fet de joveneta. Ella mateixa reconeix davant del seu nét que no és pas que estigués més avançada que les noies del seu temps, sinó que tenia un orgull de ferro. Aquesta reflexió que l'Aurora realitza ja en la seva

vellesa demostra que és un personatge rodó que també ha anat evolucionant al llarg de l'obra. Antoni Dalmau, l'autor de la novel·la, explica que el personatge de l'Aurora no estava destinat a prendre tant protagonisme dins de l'obra, però que a mesura que l'escriptura avançava el personatge agafava més força de manera espontània.

Tot i això, aquest no és l'únic signe d'evolució que l'Aurora pateix. En donar llum a un fill amb discapacitats, en Niset, i a una nena, l'Elena, per després assabentar-se que no podrà tornar a ser mare mai més és un dels cops més durs que ha d'afrontar. El cop més dur és probablement la mort del mateix Niset mentre el seu pare es troba a l'exili.

Si bé aquesta és la faceta més revolucionària i serena de l'Aurora que ens ensenya el llibre, també és cert que l'Aurora realitza el paper de medidora entre el seu nét i el seu home, fet que podem veure en la carta que ella mateixa escriu a en Genís Vilaró demanant-li que compregui una mica la situació en què es troba el seu avi en veure's obligat a vendre la fàbrica que tant d'esforç a costat a la seva família. L'Aurora, com a figura d'àvia, també és qui li proporciona al nostre narrador la informació necessària per poder reconstruir la biografia del seu avi, és per això que és un personatge tant important dins de la nostra novel·la.

Igual que la resta de personatges que fan acte de presència en l'obra, el Genís i l'Aurora són personatges ficticis, però reuneixen en ells característiques i peces de persones de carn i ossos. En Genís, per exemple, respon al model de blanquer que es tenia en aquella època, un home dedicat a la feina i seriós. L'Aurora, en canvi, recull en ella idees progressistes respecte al rol de la dona en una família i en la societat mateixa, idees que es veuen contraposades pel personatge de la **Maria**, que reflecteix tot el contrari (una dona tancada i que no s'arriba a casar).

3.2.6. Llengua, vocabulari i llenguatge

En referència al llenguatge, l'autor barreja dos idiomes, el català i el castellà. Mentre que el català és l'utilitzat en els diàlegs entre els personatges, el castellà el veiem en els diaris (el petit retall que anuncia el casament de l'Aurora i l'avi Genís) i els anuncis oficials de postguerra (el cartell que l'avi Genís col·loca a la porta de la seva fàbrica: "fábrica reclamada por su dueño"). A aquesta barreja entre els dos idiomes respon a la necessitat de crear un ambient realista que es

correspongui amb l'escenari que es representa. Amb el mateix objectiu cal remarcar que la carrera escollida pel nét i narrador sigui Filologia catalana, doncs mostra una clara progressió de les idees entre els temps de l'avi i els seus, com així ho demostren les paraules del narrador: *"La política i els estudis no ho van ser tot, tanmateix. Uns quants mesos abans de la mort del dictador, jo havia pres part en unes reunions destinades a elaborar les grans línies d'una alternativa democràtica universitària. Els assistents érem estudiants i professors que aleshores ens movíem en l'òrbita genèrica de comunistes i socialistes i, per tal de popularitzar les nostres propostes de cara a la universitat que somiàvem, vam organitzar un homenatge a Bosch i Gimpera i una Setmana de Cultura Catalana."*

També es fa una especial menció al llenguatge propi de la indústria adobera: plat de colga, la boixeta, el merlet, la forcalla, el falcó, el calciner, l'alum, la mesa, el llim, etc. la qual cosa ens endinsa més en l'atmosfera de l'acció.

3.2.7. Vessant ideològica i política

El llibre fa una lectura dels esdeveniments polítics sempre des del punt de vista d'una família benestant que és la mestressa d'una important adoberia, negoci que sofreix varis alts i baixos, sobretot entrada la postguerra.

L'esdeveniment que causa més estralls en la família és la Guerra Civil espanyola, ja que els republicans contraris al nou règim veuen els grans amos i empresaris com els enemics principals. Això causa la mort del besavi Genís i obliga l'avi Genís a deixar enrere la seva família i fugir cap a França i Sant Sebastià en busca de les zones franquistes, per a ell segures.

Això pot contrastar amb altres novel·les que també tracten el tema de la guerra civil. De fet, aquest quasi sempre ha estat mirat des de la perspectiva de la gent obrera i treballadora, per la qual, contràriament a l'avi Genís, el Franquisme significava pèrdua.

Així com el personatge de l'avi Genís representa una ment més tancada dins del negoci, el seu nét i nostre narrador sembla decantar-se més per obrir nous horitzons, vet aquí allò que els separa; un exemple clar d'aquesta situació seria el contrast entre les paraules del besavi Feiner *"Ara sí que anirem bé"* referint-se al General Primo de Rivera, que poden representar l'ambient en què l'avi va créixer, i la manifestació d'alegria que provoca en el nét l'entrada al món de la política *"vaig creure que havia arribat l'hora de prendre el meu compromís"*

polític. Ben aviat, i l'escalf de l'eufòria d'aquells dies, vaig tenir la sort de viure l'experiència impagable de l'eclosió dels partits, d'aquells primers mítings tan fervorosos i tan plens de gent, d'aquelles manifestacions multitudinàries demanant: <Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia> i d'aquell onze de Setembre inoblidable de Sant Boi." Amb aquestes paraules queda clara l'evolució política que el llibre vol manifestar.

3.3. Pa amb xocolata de Teresa Roig

3.3.1. Argument

Agramunt, 1936. Una vesprada d'estiu, en Llibert veu un estel fugaç entre els núvols, als afores del poble. Vol demanar un desig: que torni a obrir la fàbrica de xocolata que tant enyora. Però en apropar-se veu que no és un estel ni un àngel caigut, sinó un home. Un pilot italià de l'*Aviazione Legionaria* que, en el transcurs d'una missió secreta, ha patit un accident. I no sols ha perdut el seu avió... també la memòria.⁷

3.3.2. Narrador

La veu narradora parla en tercera persona, és omniscient i té una focalització zero, alhora que és completament aliena a l'acció que narra (no pren part en l'acció). No sabem res de l'acte narratiu.

Podríem dir que es tracta d'un relat on el narrador va intercalant pocs fragments descriptius amb grans parts de diàlegs entre els personatges, a través dels quals ens assabentem dels esdeveniments clau de l'obra.

Pel que fa al temps de la narració, hem de dir que ens trobem davant d'una narració de tipus ulterior, doncs utilitza verbs en passat.

3.3.3. Estructura

Ens trobem amb una estructura clàssica que divideix el llibre en introducció, primera part, segona part i Epíleg.

⁷ Sinopsi presentada a: ROIG, Teresa. *Pa amb xocolata*. Barcelona .Alisis, 2008.

Malgrat això, la introducció ens introdueix en un inici en *extrema res*, doncs l'acció descrita es troba en una línia temporal futura a la del desenvolupament que es veu continuada a l'epíleg.

El desenllaç de l'obra és tancat.

3.3.4. Espai i temps

Com hem dit, la novel·la està dividida en quatre parts diferents: introducció, primera part, segona part i, finalment pròleg. D'aquestes, només la introducció té lloc a Itàlia, el 2008, més concretament a Torí. Les altres parts tenen totes lloc a Agramunt, però en diferents anys; La primera part i la segona es desenvolupen entre el 1936 i el 1939, mentre que el pròleg té lloc, igual que la introducció, l'any 2008. De fet, la introducció i el pròleg formen un pla narratiu que dura unes poques hores i que ens desvela el final de la història; de la mateixa manera, la primera i la segona part componen un altre pla narratiu que explica el passat i el temps narratiu del qual serien tres anys.

L'escenari principal de l'acció és, doncs Agramunt, caracteritzat en el llibre per la seva gent treballadora i per la seva fàbrica de xocolata, delit de tots els nens del poble i considerable font d'ingressos. Els amos de la fàbrica són dels primers de fugir un cop es produeix l'alçament militar. La fàbrica serà un punt central de la història, doncs és el detonant de l'acció (si no haguessin tancat la fàbrica, en Llibert i els seus amics no haguessin fet torns per vigilar-la i per tant, l'aviador no hauria estat descobert.) i a més, simbolitza la infància que els nens de la vila van perdent a poc a poc a causa de la guerra.

En una ocasió també se'ns parla de Barcelona i les seves dues cares: la cara alegre de la ciutat i la vessant fosca de pànic que aquesta mostra durant els bombardejos. Aquesta vessant també es deixa veure a la ciutat de Lleida, quan el venedor de cacau que els havia intentat estafar els parla de militars que fan comerç brut.

3.3.5. Personatges

Primerament tenim el protagonista de la història, en **Llibert Eroles**. El veiem per primer cop en la novel·la al la introducció (tot i que no sabem fins el pròleg que es tracta d'ell) on descobrim que es troba a Itàlia, vidu i a punt de marxar cap a

Agramunt a enfrontar-se amb un passat que el turmenta. Quan entrem a la primera part es produeix un "flashback" que dura fins el pròleg i que ens permet veure la última part de infància d'en Llibert. Amb quasi sis anys d'edat descobreix una aviador Italià que ha perdut la memòria i amb qui té una gran relació d'amistat malgrat la recança que mostra la gent del poble. Com que només és un nen quan esclata la guerra, mostra un gran desconcert en observar el que l'envolta: no entén perquè tothom parla de política ni perquè han tancat la fàbrica de xocolata. Aquesta evasió fa que en Llibert visqui en una petita bombolla d'ignorància durant la primera part de la novel·la, ignorància que es comença a desfer quan dispara el seu propi germà amb una pistola que havia trobat la nit en què va presenciar l'assassinat d'un amo i que havia estat amagant tot aquest temps. Aquest és l'acte final de la primera part. Durant la segona part, els problemes propis de l'edat es barregen amb els que la guerra provoca: En Llibert s'enamora de la Ceci, una nena refugiada que al final és veu obligada a marxar del poble quan l'avanç de les tropes es fa imminent; molts dels seus amics marxen de la nit al dia perquè les seves famílies fugen; el seu pare, juntament amb altres homes del poble, és cridat a files i quan per fi torna a casa (es tira un tret l'espatlla ell mateix per poder tornar) llavors és el seu germà qui se'n va voluntari a files,... Davant d'aquesta situació, en Llibert es recolza més que mai en la figura de l'aviador.

En Llibert perd dos germans, la Rosina a causa d'un accident i en Jaume, que mai més va tornar de la guerra. Al pròleg descobrim que el que quedava de la família Eroles va marxar d'Agramunt el dia 12 de Gener de 1939 i van intentar fugir cap a França, però van ser detinguts a la frontera i portats al camp de concentració d'Argelers, retinguts durant quasi bé un any, fins que van aconseguir fugir. Tot i escapar del camp, els republicans eren perseguits i usats com a moneda de canvi entre Franco i Hitler, fet que mai va deixar descansar la família. Els pares d'en Llibert moriren i ell decidí anar a Itàlia, a Torí, la ciutat de la que l'aviador li havia parlat. Allà va conèixer a la germana del seu vell amic, de qui es va enamorar i amb qui es va casar, va ser així com va acabar portant el negoci dels Zanussi, la Confetteria on l'aviador havia après a fer xocolata. Sempre havia tingut malsons, com a resultat de tot allò que havia vist i que encara temia. L'evolució del personatge es tanca quan setanta-dos anys després torna al poble i es retroba amb vells amics de la infància que, com ell, havien sobreviscut. Es retroba de nou amb la Ceci, viuda com ell, amb qui parla sobre la vida i junts arriben a la conclusió que aquesta és com la xocolata, dolça i amb un regust amarg.

En **Giacomo Zanussi** arriba al poble i s'estavella per culpa d'un accident que, a més, provoca que perdi la memòria. És trobat per en Llibert, que de seguida es fa amic seu i el bateja amb el nom de "Tino" ja que l'aviador no recorda el seu. En Tino es veu incapaç de recordar l'accident i de saber qui era i per què havia anat fins a Agramunt, malgrat això, té greus problemes a causa del Comitè i de l'Enric, que desconfia d'ell pel fet de ser un aviador Italià. Finalment i gràcies que va aprenent català, aconsegueix integrar-se una mica al poble. Ja que no té lloc on viure i va ser en Llibert qui el va descobrir, l'Enric, cap del Comitè, decideix que l'aviador anirà a viure amb els Eroles. A desgrat del Francesc, el pare d'en Llibert, en Tino els ajuda amb la feina del camp i amb els encàrrecs a canvi d'un plat calent a taula i un jaç al paller, al mateix temps que es va guanyant la confiança d'en Llibert i de la seva mare, l'Enriqueta. Amb el pas del temps, s'enamora de la Remei, la filla del metge, es casa amb ella i esperen un fill. Aquesta felicitat contrasta amb la negativitat que li provoquen els seus records. Aconsegueix reunir-se amb un germà seu, en Luca, que li explica que ells dos van allistar-se a l'exèrcit Italià perquè estaven frustrats per la mort del seu germà petit, en Marco. Malgrat que el seu germà petit està mort, en Tino nota que en Luca intenta entabanar-lo, que les coses no són com ell les pinta. Aviat descobreix que el vertader objectiu d'en Luca és saber on és el que ell mateix havia anat a buscar a Agramunt abans de tenir l'accident: les bombes químiques. Quan per fi recorda aquesta informació, en Tino es troba en un debat amb si mateix sobre el què ha de fer perquè ningú prengui mal. Al final, amb la ferma decisió de poder formar una família amb la Remei, decideix explicar-li l'assumpte de les bombes a l'Enric i tots dos les amaguen a un lloc on no hi va mai ningú. Tot i això, les bombes acaben causant estralls: jugant, en Llibert i el Manel, el fill de l'Enric, van a parar el lloc on hi ha les bombes i com a conseqüència en Manel perd un braç.

La situació familiar d'en Tino, que ja penjava d'un fil, es trenca definitivament quan aquest descobreix el seu germà Luca parlant sobre un possible bombardeig sobre el poble. Els germans discuteixen i quan en Luca apunta el Tino amb una pistola, el Francesc i el Llibert intervenen. L'acció s'accelera i en Luca acaba mort d'un tret. Malgrat això, el cop més dur per en Tino és la pèrdua de la Remei i la seva filla durant el primer bombardeig sobre la vila.

En Tino adopta el paper d'heroi quan decideix arreglar l'avió per ajudar a defensar el poble quan sigui necessari. Opta per quedar-s'hi fins i tots quan la

família Eroles decideix marxar a Manresa, a Cal Garriga, seguint les indicacions d'en Jaume, que deia que intentaria tornar del front.

Havent decidit quedar-se al poble fins al final, en Tino surt a lluitar amb l'avió quan Agramunt és atacat, i aquesta és la última notícia que en Llibert en té abans de marxar del poble amb els seus pares. Se sobreentén que mor en la batalla, salvant al mateix temps molts dels ciutadans.

Tant en Tino com en Llibert representen la pèrdua. En Llibert ha perdut la infància i carregarà tota la vida amb el testimoni de la guerra a la memòria i els malsons, mentre que en Tino ha perdut l'edat adulta, perd l'oportunitat de formar una família i fer-se vell.

3.3.6. Llengua, vocabulari, expressions

La reconstrucció del poble no és gaire clara a través de les descripcions, però l'autora s'ha esmerat en recopilar vocabulari propi de la zona (natros- naltres, meua, lo, aixina, arrecony, nar, quartos, pos, siga, sisquere, xiquets- txiquets, mos en comptes de "ens", tomates, llavontes, vai, i fins i tot fan aparició tres refranys: "Home lluner no fa paller" , "Aigua per Sant Joan, celler buit i molta fam!" i "Los diners i los collons per a les ocasions"), que malgrat no ser la descripció d'un espai, sí que ens permeten ubicar-nos en un.

També s'anomenen jocs típics, com el flèndit o el clitxo.

En referència també al tema lingüístic, en el llibre s'hi barregen tres idiomes diferents: el català, el castellà i l'Italià (aquest últim sense cap traducció). Especialment en el cas dels refugiats que arriben al poble, l'autora barreja el català i el castellà per simular el procés d'assimilació de la llengua: "*Yo el vai veure portar una **caja** de fusta*".

3.3.7. Vessant ideològica i política

El llibre vol mostrar com tot un poble es va desfent durant la guerra. Si bé en Llibert i en Tino son els principals protagonistes, sabem una miqueta de tots els altres personatges i varies trames secundàries van tenint lloc a la vegada, de manera que en puguem seguir el fil fins que la guerra el trenca. Un exemple seria la relació entre el Mestre Carles i l'Enriqueta, sabem que ells dos estan enamorats i que la Rosina és filla d'en Carles i no d'en Francesc, el marit de

l'Enriqueta. Aquesta relació va agafant més força fins que en Carles és obligat a marxar al front. També tenim la trista història d'en Jaume, que al començament ens és pintat com un noi més aviat malcarat que no accepta que la Remei estigui amb en Tino, tot i això, marxa voluntari a la guerra i no té més oportunitat de rectificar, perquè ja no en torna. Passa tres quarts del mateix amb la Cecília, la noieta que ve refugiada, ja que quan les coses comencen a anar bé entre ella i en Llibert es veu obligada a marxar del poble a causa de l'aproximació de les tropes rebels. També la Remei perd la vida juntament amb la seva filla encara per néixer. Tots els fills que es van obrint durant la novel·la es tallen de cop per culpa de la guerra, un per un. Aquesta degradació de les circumstàncies provoca que el lector vagi sentint la mateixa pèrdua que els personatges. El que comença sent una novel·la dolça ambientada al camp acaba convertint-se en una tragèdia que s'accelera per moments.

4. Situació històrica del S.XVII

La societat catalana dels S.XVI i XVII estava estructurada seguint un esquema estamental, en el qual la noblesa i el clergat gaudien d'un seguit de privilegis que els diferenciava de l'anomenat estat popular. Al mateix temps, però, les diferències internes dins de cada estament eren cada vegada de més magnitud, fet que provocava que el patró de cada estament quedés desdibuixat i, per tant, facilitava la mobilitat social.

L'aristocràcia catalana de l'Edat Moderna es trobava dividida en tres grans esglaons. A la base, hi situem els cavallers i militars, petits propietaris sense jurisdicció senyorial. Per sobre seu, trobem nobles o barons que havien heretat un conjunt de privilegis feudals (amb un ampli poder sobre els vassalls). Ja a la part més alta, se situen un reduït grup de famílies titulades.

Comparada amb altres nobleses titulades, la catalana tenia poc gruix, tant a nivell numèric com a nivell sociopolític. Les causes d'aquest fet les hem de buscar en l'allunyament d'aquestes famílies titulades del Principat, causat pels enllaços que exercien amb altres famílies d'origen castellà; i, també en el factor que la política de nomenaments de la corona estava orientada a limitar l'accés a aquest esglaó, amb l'objectiu de minvar la possibilitat que el seu poder pogués actuar com a contrapès al reial. Cal remarcar, però, que aquesta tendència canvia amb Felip III, tot i que aquest no és imitat pels seus successors i això causa que la noblesa se senti apartada del poder.

Un altre factor substancial és el creixent urbanisme que el Principat experimenta, el qual dona gran rellevància a la ciutat comtal. Dins de la ciutat de Barcelona hi podem distingir tres classes socials. La classe dirigent barcelonina, per una banda, fou fruit de la fusió de la petita i mitjana noblesa que s'havia urbanitzat, la qual al llarg dels segles XVI i XVII es va engruixir. Aquesta mobilitat social ascendent és un element de contrast en comparació amb el model castellà. La classe mitjana, en canvi, estava integrada per artesans i mercaders. Finalment, els aprenents, els oficials i els jornalers formaven la classe treballadora, un 10% de la qual es trobava en estat de marginació (pobresa, delinqüència, etc.) a causa de la desocupació.

Quan parlem de la Catalunya del segle XVII hem d'entendre que la violència es converteix en un factor quotidià del dia a dia i en una eina per resoldre els possibles conflictes entre àmbits privats. Podem dir que la profunda crisi social i

política que es deriva d'aquesta situació és l'arrel del naixement del bandolerisme.

El bandolerisme com a fenomen creix a mesura que augmenta la formació de colles, els integrants de les quals provenien majoritàriament de les classes populars. La introducció del personal a aquests cercles solia venir a partir de la necessitat. Cal assenyalar, però, que les colles facineroses sovint actuaven sota la protecció i les ordres directes de Senyors i famílies benestants i influents. Al seu costat, també, hi trobem tot un grup de fautors, o col·laboradors, que es mouen entre les classes socials més diverses, des de treballadors humils, fins a jutges de la mateixa Audiència Reial. La força social que aquest grup exercia sobre el poble esdevingué un problema polític que deixava en evidència les forces de l'autoritat.

El càstig per ajudar un bandoler o un grup de facinerosos era sever, tant es podia recórrer a la crema de boscos com a l'enderrocament de castells. Això va ser molt freqüent durant el virregnat d'Albuquerque (1616-19), fet que provocà un lleuger apagament en l'activitat bandolera.

La persecució dels bandolers era una tasca difícil, ja que eren molts els valedors de les colles que els acollien i els protegien en moments difícils. Per exemple, l'any 1626 ningú de les vegueries de Vic i del Vallès volgué ajudar el comissari Pere Antich en la seva captura.

D'altra banda, quan un bandoler era capturat i condemnat a mort, la seva execució podia arribar a ser especialment cruel, arribant els condemnats a ser esquarterats en públic. Malgrat això, es podia aconseguir un indult amb la condició que l'indultat marxés a formar part del terços reials, lluny de Catalunya.

Els dos bandolers més coneguts, i a la vegada mitificats per la literatura, són en Perot Rocaguinarda i en Joan Sala i Serrallonga.

Per poder situar la figura del famós Serrallonga ens hem d'apropar al principi del segle XVI a Viladrau, al si de la família Sala, la qual diverses generacions enrere (cap al 1522) va ocupar la masia que ostenta el mateix nom. El pare del bandoler, es casà el 29 de Juny de 1572 amb Joana Ferrer de Sant Pere de Desplà, rebent del seu avi el mas com a herència. D'aquest matrimoni en nasqueren sis fills: Antoni, Anna Maria, Eufrasina, Marquesa, Joan i Baltsar. L'any 1598 Joana Ferrer va morir a causa de l'últim part, poc després del qual el seu vidu i el seu fill Antoni celebraren un doble casament amb les germanes del Mas Riera de Tona, Margarida i Elisabeth. D'aquest segon enllaç, foren fruit tres

germanastres del bandoler: Pere, Joan el Tendre i Segimon, els quals acabaren també en el camí del bandolerisme.

Així doncs, essent el cinquè fill de nou germans, el futur bandoler més buscat pel Principat fou introduït en el món dels lladres de pas pels seus germans, en especial per Segimon. També cal remarcar que l'any 1606 l'Antoni formava part de la colla d'en Perot Rocaguinarda.

Les perspectives de vida del noi no eren les més favorables, i tot es va agreujar quan, al casar-se amb la pubilla del mas Serrallonga (del qual agafaria el nom), la Maria Tallades, es trobà amb tretze boques per alimentar i diversos discapacitats per atendre al seu càrrec. Així doncs, tenint en compte la cruesa econòmica i la mala situació del camp, el bandolerisme es convertí en una font d'ingressos. Estem parlant dels seus inicis i, per tant, el lloc del bandoler més buscat l'ocupava aleshores en Perot Rocaguinarda, al mateix temps que era cap dels facinerosos de Viladrau. També és necessari destacar noms com Francesc Badia l'Escrivà, Jaume Masferrer i Toca-son, no gaire reconeguts a Viladrau.

El primer acte de bandidatge d'en Joan Sala sembla ser l'apropiament d'unes capes que un veí, Miquel Pandís, havia amagat vuit dies abans de morir. Aquest fet va ser delatat a la justícia per en Miquel Barfull, a qui en Joan Sala havia confessat la troballa. Com a conseqüència, quan els soldats van anar a apresar-lo, en Serrallonga es defensà a trets i matà en Barfull. Malgrat això, en Joan Sala s'inicià en els cops més forts de la mà de Pere Joan Puig de la Vall, amb qui formà quadrilla juntament amb altres bandolers fins que, l'any 1627, discutiren i se separaren (suposadament perquè en Serrallonga havia perdonat un home anomenat Mas, amic d'un frare seu, i això havia desafiat l'autoritat d'en Puig de la Vall).

Entre els bandolers que formaren quadrilla amb ell destaquen els noms d'Antoni Espinzella; Gabriel Estany, conegut com "Lo Clavell", i Jaume Melianta (el Fadrí de Sau). Aquests dos últims foren fets presos a França l'any 1631 juntament amb Jaume Masbernà, Jaume Viola, Pere Joan Plaer i Rafael Melianata (germà del Fadrí). Jaume Melianta va negociar la seva pena de mort i la del seu germà a canvi de delatar tot el que sabia de la colla de bandolers amb qui fins ara havia comès robatoris i segrestos. Així doncs, aconseguí remar a les galeres en comptes de la pena de mort. En aquestes dates, Serrallonga ja s'havia convertit en el bandoler més buscat.

Si entrem en el terreny personal d'en Serrallonga, veurem que tingué cinc fills legítims dins del matrimoni, però que foren múltiples les amants que amb qui

s'entengué i que, posteriorment, declararen en contra seva. Alguns noms podrien ser: Anastàsia Colobrans, Maria Serradora, Maria de Suy i Joana. Aquesta última fou la més coneguda, ja que va ser raptada pel bandoler i estigué amb ell fins que ambdós foren capturats. La literatura popular també en fa menció en el ball parlat.

Serrallonga fou finalment capturat a Santa Coloma de Farners i executat públicament el Dilluns dia vuit de 1634. La sentència també dictava l'enderrocament del mas de Serrallonga, però aquest fou reconstruït el mes de Març, ja que no era propietat del bandoler, sinó de la seva dona i fills.

Representacions de bandolers a la literatura

El fenomen del bandolerisme va agafar força en la literatura durant dues etapes puntuals, el Barroc (S. XVII) i el Romanticisme (s.XIX).

La literatura castellana del S. d'Or va fixar-se en els bandolers catalans coetanis, sovint mitificant personatges com Rocaguinarda, Serrallonga i altres capitostos. Entre els autors castellans que els guardaren un paper a les seves obres destaquem: Miquel de Cervantes, Tirso de Molina, Lope de Vega, Velez de Guevara, Rojas Zorrilla.

Pel que fa a la literatura catalana barroca, la seva presència és més minva, tot i que segueix tenint una rellevància important en la literatura rimada popular (per exemple, les cobles de Pere Giberga) o les cançons de transmissió oral. Un bon exemple de la seva pervivència és l'anònim ball de Serrallonga, que fou compost el S.XVII però se'n rep notícia a partir del S.XIX, i que avui s'està recuperant a molts pobles:

Les ninètes ploren,

ploren de tristor.

Perquè en Serrallonga,

és a la presó.

El S.XIX, en canvi, fou Catalunya qui més idealitzà la figura dels bandolers, convertint-los en guerrillers i justiciers patriòtics. La figura d'en Joan Serrallonga brillà especialment en aquest període, sobretot gràcies a la representació com a capitost liberal que en feu Víctor Balaguer .

Paral·lelament, l'Europa romàntica també se'n feu ressò, i el tema del bandolerisme fou tractat a mans de Friedrich Von Schiller (Els bandits , al mateix temps que també aparegué en les obres de Lord Byron, Duc de Rivas, Aleksandr Puixkin, Víctor Hugo i Pròsper Merimée entre altres.

5. Anàlisi de les novel·les ambientades en el bandolerisme

5.1. *Serrallonga, l'últim bandoler* de Llorenç Capdevila

5.1.1. Argument

Qui va ser en realitat Joan Sala i Serrallonga? Un lladre generós o un simple delinqüent? Un heroi llegendari o un assassí? Un màrtir, un seductor o tot alhora? El jove Pere Vila decideix reconstruir la vida d'en Serrallonga després d'assistir a l'execució del cèlebre bandoler i haver-li sentit pronunciar unes darreres i misterioses paraules. La recerca, plena d'imprevistos, misteris i personatges que no són sempre el que semblen, el porta a trobar-se amb la vídua, amb un company de quadrilles condemnat galeres i amb la darrera amant del proscrit: la llegendària Joana. Al mateix temps, però, hi ha gent molt poderosa que farà tot el possible per impedir la difusió d'un secret que el jove podria descobrir. *Serrallonga, l'últim bandoler*, és una intriga sobre la manipulació de la veritat des del poder. I és també la biografia novel·lada del més conegut lladre de pas que ha existit mai a Catalunya.⁸

5.1.2. Narrador

El narrador que trobem en aquest novel·la és en Pere Vila, fill d'un advocat que viu al Carrer ample i la família del qual està força ben considerada en la Barcelona de 1634. En Pere es dedica a escriure petites cròniques sobre els successos que es desenvolupen a Barcelona, i com a part d'aquesta tasca presencia quasi bé a primera línia l'execució del bandoler Serrallonga. A partir d'aquí comença una recerca sobre la veritable vida dels bandoler amb la intenció de reflectir la realitat.

S'utilitza una veu ulterior, doncs el relat es dur a terme sempre en passat. D'altra banda, però, en alguns casos s'estableixen dos plans narratius a la vegada: Per una banda, el narrador ens informa del viatge que va efectuar per descobrir el passat d'en Serrallonga i de les persones amb qui es trobà, i per l'altre, aquestes persones amb qui el narrador explica que va mantenir un diàleg també relaten

⁸ Sinopsi presentada a: CAPDEVILA, Llorenç. *Serrallonga, l'últim bandoler*. Barcelona. Proa, 2006.

algun fet sobre el seu passat (també en veu ulterior). Aquest segon pla narratiu s'inclou dins del primer i per tant el considerem fenomènic.

Pel que fa a la focalització del narrador principal, aquesta és interna, doncs té coneixement d'alguns fets i pot submergir-se en els seus pensaments, però és aliè a la ment dels altres personatges si aquests no li'n ofereixen informació. Pel que fa a la participació que aquest té dins de l'acció, podem determinar que es tracta d'un narrador autodiegètic, ja que és el protagonista del relat i sol utilitzar la primera persona del singular.

5.1.3. Estructura

La novel·la comença citant fragments de rimes populars i obres literàries que fan referència al bandoler Serrallonga.

A partir d'aquí, l'obra es divideix en disset capítols d'extensió variable.

5.1.4. Espai i temps

L'acció comença el 8 de Gener de 1634, el mateix dia en què Joan Sales, àlies Serrallonga, és executat públicament a la plaça del Rei de Barcelona.

El narrador destaca principalment la presència de tres homes en un dels balconets: Aleix Marimon, aleshores Governador de Catalunya; Enric d'Aragó Folc de Cardona i Còrdova (duc de Cardona i de Sogorb), el que llavors ostentava el càrrec de virrei i era la màxima autoritat reial al Principat; i, finalment, Ramon Setmenat, vicari general de la diòcesi barcelonina a qui el narrador atribueix més poder que al bisbe. Aquestes tres figures són verídiques al cent per cent i proven la situació temporal que se'ns marca.

El temps narratiu que ocupa la novel·la és de prop d'un any ja que, encara que en cap moment ho podem saber per dates específiques, el mateix narrador comenta a la pàgina 338, just abans d'acabar la novel·la, que ja feia gairebé un any que el cap d'en Serrallonga estava penjat al portal de Sant Antoni.

Pel que fa a l'espai, aquest no és descrit mai amb gaire profunditat, però respon a una tipologia rural, les tradicions del qual marquen els personatges. De fet, una de les idees principals que el llibre vol recollir és la força que tenen les circumstàncies sobre les persones, això ho veiem per exemple a la pàgina 51

amb les paraules del pagès Martí Bover *"Com no s'havien de tirar a la muntanya, doncs, els pagesos més desventurats?" "És clar! El lladregueig, ho sap tothom, ha fet sortir de la misèria més d'un cap verd a qui les males anyades han agafat amb els pixats al ventre. Qui més qui menys coneix algú, sovint parent o amic, que ni que sigui per un temps ha freqüentat les colles de facinerosos."* Aquestes paraules van dirigides a tots aquells que en aquell temps es van veure obligats a abocar-se a aquesta vida per pura necessitat, i no pas als bandolers més cruels i sanguinaris (com més endavant explica el mateix pagès), tot i així, reflecteixen una realitat i una conseqüència, com dèiem abans, de les circumstàncies pròpies del temps i de l'espai.

5.1.5. Personatges

El protagonista, que a més ocupa el rol de narrador, és en **Pere Vila** qui, fill d'una família força ben estant, havia decidit deixar els estudis i dedicar-se a escriure relacions i cròniques sobre els successos de Barcelona quan l'acció té inici. El personatge fa una clara evolució al llarg de la novel·la, doncs al començament té una actitud temerària i irresponsable davant de la seva família mentre que al final és capaç de centrar el cap i, tot i que potser abandona el paper intrèpid que havia intentat assolir al començament, pren les decisions respecte a les conviccions de l'època i de la seva classe social (aspecte que abandona força durant el transcurs de la novel·la). Cal precisar que el llibre que nosaltres llegim vol ser el recull de les seves memòries sobre la recerca que feu de la vida d'en Serrallonga i, per tant, hi ha un lligam entre el llibre que tenim a les mans i en Pere Vila. Si bé la relació que aquest té amb en Serrallonga és completament nul·la, en Pere Vila si té una forta relació amb la cerca de la veritat, doncs és allò que ell, com a "periodista", aspira a escriure. Arriba un punt en el desenvolupament de l'acció en què és la mateixa ànsia de descobrir la veritat, i no tant la vida ni els últims mots d'en Serrallonga, el que empeny el jove a reiniciar l'aventura.

Malgrat no ens ofereix, com a narrador, una descripció massa acurada sobre ell mateix, la podem definir nosaltres mateixos. Com hem dit abans, en Pere Vila intenta assolir un paper d'intrèpid i, en veure que la relació que ha escrit respecte la mort d'en Serrallonga no aporta cap informació rellevant, emprèn un viatge per anar a conèixer les persones que varen tenir algun tracte amb el bandoler o puguin aportar-li algun tipus d'informació sobre els últims mots que aquest va pronunciar: *"Vola, rossinyol, vola ben lluny..."* Tot i aquesta empena

inicial, en Pere és un noi que encara no sap lligar-se les sabates ell sol i a qui els pares, especialment el pare, controlen força. És en aquest punt on entra en joc la figura d'en Narcís Planes, àlies Socarrat, del qual parlarem amb més profunditat més endavant, però per ara podem dir que li fa la funció de guardaespalles i que és contractat pel pare d'en Pere. I és de fet gràcies a en Socarrat que el protagonista salva la pell en varies ocasions ja que, com hem dit, ell és incapaç de protegir-se ell sol. En Pere es troba en real perill de mort tres vegades durant l'acció, en totes l'acaba salvant el seu protector.

En **Narcís Planes**, àlies **Socarrat**, té un paper molt curiós dins de la novel·la. Si bé la seva presència hi és absolutament essencial (ja que si no el protagonista hauria mort de seguida), no aporta element al desenvolupament de la trama. Es converteix en el company de viatge d'en Pere, però només perquè el pare d'aquest el recompensa econòmicament per fer-ho, i tot i així, tal i com diu el seu company, la seva presència és d'allò més silenciosa i avorrida en ocasions. No és fins ben entrat el llibre que sabem el motiu del seu malnom i la història de la cicatriu que li va donar.

En **Vicent Valls** completa la llista de personatges ficticis d'aquesta novel·la. És descrit com un important cavaller de la Barcelona de 1634, però amaga una cara amarga del seu passat. Ja des del primer és assenyalat com un sospitós que sembla estar darrere dels atacs que rep el protagonista, en Pere Vila, amb l'objectiu d'acabar amb les seves investigacions, ja que aquestes podien revelar tota la manipulació que el cavaller havia tingut a les mans i embrutar el seu bon nom, a més, potser, el noi podria avançar-se i trobar abans que ell el suposat tresor del bandoler.

5.1.6. Llengua, vocabulari i expressions

En els diàlegs i en la veu del narrador podem veure una espurna de diferenciació en la classe social. En Pere Vila, el nostre narrador, pertany a una casa més aviat noble, i això queda reflectit en el vocabulari que utilitza, doncs mentre que alguns pagesos de classe més humil, com en Martí Bover, utilitzen expressions més rudes, per exemple, "fill de bagassa", "fill de puta" o "cony".

També cal remarcar que expressions malsonants com "cony" o "puta" no s'adeqüen gaire al registre del S.XVII i potser serien més adequats altres sinònims també esmentats en el llibre com "barjaula".

A part d'aquesta vessant lingüística utilitzada pels propis personatges, cal que destaquem la presència de versos poètics i dels seus respectius autors, com és el cas d'en Francesc Fontanella, que apareix en la novel·la com un dels millors companys d'en Pere Vila i descrit ja com un lletraferit. Així doncs, veiem versos que la figura de l'escriptor recita i que pertanyen a la seva obra *Lo Desengany*: "*Naveguen sos ulls hermosos sense timó, veles ni remes, negres barques de gaieta, sobre dos estranys de llet*" (p. 146) i, a més, "*Jo sóc lo clar Desengany, fill constant del temps veloç, lo principi de l'oblit i lo terme dels amors*" (P.337), podem veure també un fragment del poema *A la mort de Nise*: "*Oh dures fletxes de mon fat rompudes, rompudes per ferir més doloroses, que, llevant-me les plomes amoroses, deixeu al cor les puntes més agudes!*" (p.154). Veiem doncs que l'autor celebra la presència del poeta i escriptor Francesc Fontanella i fa que la seva poesia prengui rellevància en l'obra, especialment l'últim fragment esmentat (pàg. 337), que fan una funció de clausura i, a més, resumeixen molt bé una altra vessant de la visa que el llibre vol remarcar, la cruesa i l'amargor provocades per un final inesperat o per les males decisions, com podria ser perfectament el cas del propi Serrallonga.

Malgrat que l'escriptor Francesc Fontanella és l'únic autor en prendre el relleu d'un personatge dins de l'obra, l'autor s'encarrega que la literatura agafi un paper dins del llibre, i deixa intervenir poemes que contrasten amb l'ambient que envolta el bandolerisme. Així doncs, la primera demostració de poesia la trobem dins d'una referència que el narrador fa a la pàgina 65 al poema escrit pel Rector de Vallfogona *A una mossa gravada de verola*, al comparar la protagonista del poema amb la Margarida, la segona dona del pare d'en Serrallonga, doncs ambdues tenien el rostre maltractat per la malaltia. Ja cap al final de l'obra, a la pàgina 335, la veu del Rector es torn a fer sentir a través d'uns altres versos recitats per Fontanella: "*Cert, morir per morir, més valguera que lo foc amorós, no la gelada de la nit, acabés ma trista vida*" (Cal remarcar que aquí, tal i com el mateix narrador ens indica, el personatge canvia una part del vers, doncs en comptes "la gelada del desdeny", que és la versió original, recita "la gelada de la nit", fent referència a la fredor de la nit en què es troben Fontanella i Pere Vila mentre esperen la sortida de la Bruna). Però el reconeixement a Francesc Vicent Garcia no acaba aquí, doncs a la pàgina 154 el narrador explica com, juntament amb Francesc Fontanella, assistia a reunions amb altres estudiants on es feien lectures de textos d'autors cèlebres, entre els quals, a més del Rector, també destaquen els noms d' Ausiàs March, Pere Serafí i Joan Pujol (s'especifica que foren fragments de *Visió en somnis*).

Tanmateix, no només la literatura catalana és elogiada en l'obra, sinó que també trobem referències a grans autors castellans que tingueren un gran reconeixement ja en l'època descrita, com és el cas de Lope de Vega, doncs veiem com a la pàgina 143 en Pere Vila i el mateix Fontanella acudeixen a veure una obra seva, el que anomenen *El fénix de los ingenios*, titulada *El castigo sin venganza*. Lope de Vega, però, no és l'únic autor castellà que troba unes línies dedicades, sinó que se'ns explica com el mateix Francesc Fontanella és un gran admirador de Góngora i de Garcilaso, i en dues ocasions el podem veure recitar versos d'aquest últim: *"Si puede ser mi yerro castigado con muerte, con deshonor o con tormento, vesme aquí, estoy a todo aparejado"* (pàg. 143) i *"En tanto que de rosa y azucena se muestra la color en vuestro gesto, y que vuestro mirar ardiente, honesto, enciende al corazón y lo refrena"*(pàg. 145).

5.1.7. Vessant ideològica i política del llibre

Podríem dir que un dels missatges més importants que aquest llibre transmet és la transformació que un personatge sofreix des de la seva representació feta públicament fins a allò que realment és. Aquest és, com veiem en el llibre, el cas d'en Serrallonga. Les autoritats volen dibuixar-lo com un home sense cap tipus d'escrúpols, però en Pere Vila en descobreix una part una mica més humana durant la seva recerca: *"La novetat, ara, és que si vull puc escampar qui fou realment, en Joan Sala, l'home, el pare, l'amant i l'amic a qui les autoritats us heu escarrassat a amagar rere la imatge de criminal despietat. Sí, senyors, vaig sortir a la recerca d'una ànima fosca, corrompuda, d'un ésser sanguinari, i m'he trobat amb un home ple de contradiccions, com el nostre temps, capaç de robar vianants i matar enemics, és clar, però també estimar aquells de qui es considerava amic..."* (pàg. 328)

5.2. *El secret del bandoler* de Llorenç Capdevila

5.2.1. Argument

L'Andreu sent una conversa que no ha de sentir i s'assabenta que el seu pare no va morir d'accident, sinó assassinat. Ple de ràbia, se'n va de casa per venjar la mort del pare. Cercant pistes per localitzar l'assassí, coneix personatges de tota mena, s'enamora bojament, està a punt de deixar-hi la pell i va descobrint qui era realment el seu pare. Al capdavall, ell mateix serà un altre. *El secret del bandoler* és una novel·la realista d'aventures i intriga ambientada en temps convulsos de la caça de bruixes i el bandolerisme.⁹

5.2.2. Narrador

El narrador d'aquesta història és l'hereu del Mas del Cingle, l'Andreu, qui després d'assabentar-se que la mort del seu pare no fou a causa d'un llamp tal i com li havien explicat anys enrere sinó a mans d'un assaltador de camins, decideix marxar de casa en busca de venjança. La veu narrativa és ulterior, i la història ens l'explica, suposem, un Andreu ja més adult que vol narrar l'aventura que visqué de jove. Tot i això, no sabem com es du a terme l'acte narratiu.

La focalització que trobem en la narració és interna, doncs com hem dit el narrador és el mateix protagonista que ens explica la història anys després que aquesta succeís i, per tant, és conscient d'alguns fets així com dels seus propis pensaments.

5.2.3. Estructura

La novel·la està estructurada en 33 capítols i un pròleg, el qual s'encarrega de tancar el final. L'obra s'inicia en *extrema res*, doncs ja de bon començament trobem l'Andreu marxant de casa seva. Trobem, a diferència de les novel·les anteriors, un moment de clímax: l'instant en què l'Andreu coneix en Serrallonga.

5.2.4. Espai i temps

No sabem en quina data exacta comença l'acció de l'obra però, donat que l'última escena es desenvolupa pocs dies després de l'execució d'en Serrallonga a la plaça del Rei de Barcelona, podem suposar que ens trobem a mitjans de l'any 1633 (la mort d'en Serrallonga tingué lloc el 8 de Gener del 1634). El

⁹ Sinopsi presentada a : CAPDEVILA, Llorenç. *El secret del bandoler*. Barcelona. Cruïlla, 2007.

temps narratiu de l'obra, doncs, inclouria, aproximadament, un període de sis mesos entre els quals l'Andreu inicia la seva cerca i, al final, troba el seu amic Bernat Casanova que li comunica la notícia que el bandoler més famós del Principat és mort.

Pel que fa a l'espai, ens trobem de nou amb un paisatge rural que vol donar èmfasi a l'esforç que els seus habitants han de fer per poder sobreviure. El mateix Andreu és qui ens explica el seu record de nen corrent pels carrers amb el crit de "Via fora, fam!": *"Les males anyades que van seguir el meu naixement van convertir la casa en una llar modesta. Va ser una època infernal per a la pagesia. I tant que sí! Quan no ens afectaven les glaçades, ho feien les inundacions; si passava de llarg una pedregada, la sequera ho arrasava tot. Això feia encarir les coses i qui s'enriquia eren els agabelladors, aquells que acaparaven cereals per provocar escassetesa i dominar-ne el preu. Mentrestant, als pobles, la canalla recorriem els carrers cridant allò de "Via fora, fam!". També veiem reflectida una perspectiva que lliga el bandolerisme amb la pobresa que l'entorn els fa viure: "Molt llauradors per sobreviure van acabar traficant amb material robat o es van unir directament a alguna colla de bandolers. Hi havia una quantitat tan gran de saltejadors que els camins es van convertir en paranys. Es deia que pel Principat corrien tantes armes com persones. Fins i tot trobem una referència a la caça de bruixes: "La justícia volia fer passar per bruixes a dones que no vivien com marcaven les costums. Quin disbarat! Feia alguns anys, a Viladrau, n'havien enviat a la forca un bon grapat i encara, de tant en tant, els batlles d'aquí i d'allà en feien cremar alguna. Les acusaven de fer caure pedra, assecar collites, matar remats, tenir tractes amb el dimoni... Una veritable bogeria! Podríem dir que aquest comentari consta d'una visió molt progressista davant la persecució de les bruixes, doncs en molts casos aquests es duïen a terme per tal de satisfer la fúria del mateix poble. Així doncs se'ns dibuixa un paisa força ombrívol, lluny de la imatge d'una casa de pagès que potser ens fariem avui dia.*

5.2.5. Personatges

L'**Andreu** de cal Cingle és un noi que, al començar la novel·la, descobreix la veritat sobre un fet trasbalsador de la seva vida: el seu pare va ser assassinat per un assaltador de camins. Davant d'aquest fet, i incapaç de copsar la realitat i pensar en totes les conseqüències dels seus actes, l'Andreu decideix abandonar

la seva mare malalta durant un temps amb l'objectiu d'emprendre un viatge que li permeti trobar l'assassí del seu pare.

La mort del seu pare va provocar que el petit hereu del Mas es veiés obligat a tenir cura d'uns camps i a mantenir la seva mare, que patia una malaltia. Davant d'aquestes circumstàncies, el noi va aprendre diverses tasques i tècniques de negociació; i malgrat va madurar el suficient per fer-se càrrec del patrimoni del Mas, emocionalment li va quedar un buit, doncs les relacions humanes es van veure afectades, ja que no podia córrer amunt i avall amb els nois de la seva edat i el contacte amb la seva mare era molt escàs. Aquesta falta d'intel·ligència emocional és potser la causa que el noi deixi sola a la seva mare, qui amb prou feines pot valdre's per ella sola i necessitarà els ajuts d'una veïna quan el seu fill se'n vagi. Aquesta immaduresa i impuls temeraris s'aniran perdent al llarg del seu viatge, a mesura d'encarar-se amb la possibilitat de morir en més d'una ocasió i amb la trobada de diversos personatges, com un vell amic del seu pare, la Sinda, la Quelona, entre d'altres. Com també hem vist en el llibre anterior, escrit pel mateix autor, el personatge principal i narrador fa un viatge físic i es desplaça al llarg del que llavors era el Principat de Catalunya i, al mateix temps, realitza un viatge espiritual que el fa créixer de manera emocional.

En **Joan Sala**, àlies Serrallonga adopta aquest cop el rol d'un personatge actiu, a diferència de la novel·la anterior on, malgrat estar creada al seu voltant, no se l'arribava a conèixer "en persona". Així doncs, veiem en Serrallonga quan s'està amagant juntament amb la Joana en el que seria el seu últim refugi, un dels masos de ca l'Agustí, perdut entre els boscos de Santa Coloma de Farners. Primerament enfoquem el personatge considerant-lo l'assassí del pare de l'Andreu, també anomenat Cor de Guilla, amb qui ell mateix havia compartit colla i robatoris en algunes ocasions; tot i així, més endavant l'enfocarem també com el veritable pare del mateix noi que vol assassinar-lo per venjar-se. Aquesta situació fa el bandoler sigui de nou envoltat per l'atmosfera de la vida turbulenta que se li atribueix, doncs es demostra una cosa que abans era un rumor: hi ha fills bastards d'en Serrallonga escampats; això sí, l'Andreu fou el primer fill (fins i tot abans que en Joan Sala es casés amb la Margarida) i per tant, el mateix bandoler li va fer obsequi a la mare del noi, l'Agnès, amb la llàgrima de Déu, el que es podria considerar com una herència per a l'hereu. De totes maneres el dibuix que es fa d'en Joan Sala en aquest llibre no és pas massa diferent de l'anterior, doncs altra vegada el protagonista surt a buscar un home sanguinari i es troba amb un home ple de contradiccions i amb

sentiments, doncs veiem que dóna una part del seu tresor al seu primer fill, malgrat es tracti d'un bastard.

Podem dir que el moment en què l'Andreu es troba amb en Serrallonga (el seu veritable pare, encara que ni el lector ni el mateix noi ho saben) és un dels moments culminants de la novel·la. El lector sap la següent informació: En Serrallonga s'amaga en un dels masos de Cal Agustí juntament amb la Joana, una noia embarassada de prop de sis mesos; és per això que quan una dona d'aquestes característiques recull el vailet, la sospita comença a créixer. Els personatges no són presentats (ni a nosaltres ni tampoc al noi) fins que l'Andreu no ha explicat totes les seves intencions, llavors la primera descripció que tenim d'en Serrallonga (que tot i que encara no sabem que és ell, ens ho imaginem) és la següent: *"Era alt, fornit, mostatxo prim i cabell llarg. S'havia tret la barretina i parlava amb autoritat. Els ulls glaçats mostraven el trasbals d'una vida difícil. Era com contemplar, a través d'aquella mirada fosca, una ànima turmentada. La gent del bosc acostumen a tenir un caràcter aspre, sobretot a causa del poc hàbit de tractar amb ningú, però en aquells ulls hi havia alguna cosa més."* Després d'oferir-nos aquesta descripció, l'Andreu ha de donar explicacions al "pagès" que ell creu té davant sobre l'ametista que du penjada al coll. El fet que l'home reconegui la pedra, és una pista més sobre la seva vertadera identitat, tot i que el noi no sembla adonar-se'n i li explica fil per randa les seves intencions de matar en Serrallonga, l'assassí del seu pare. En aquest moment, arribem al diàleg culminant, no només per l'emoció, sinó perquè es confirmen les sospites del lector:

"- I sabeu on para? [En Serrallonga]

Va fer el somriure propi d'aquells que no somriuen mai, semblant a una ganyota, i sense abandonar el posat ombrívol em va picar l'ullet.

-El tens al davant..."

Després de la revelació, en Serrallonga explica al noi algunes coses sobre l'Antoni de Cal Metxa, com per exemple, que fou ell qui ferí en Puig de la Vall i que havien arribat a ser bons amics. Malgrat això, i que no nega haver mort l'home, es nega a explicar-li res sobre l'assassinat i els seus motius, només li diu que va ser "inevitable". Al cap i a la fi, l'hereu del mas del Cingle és incapaç de satisfer la seva venjança i acaba marxant del petit mas només amb una mica d'informació extra sobre el seu pare. Abans de la partida però, el bandoler li retorna l'anell amb la pedra, reconeixent que era seva i que li pertocava. Aquest fet trastoca una mica el protagonista, i fins i tot la Joana queda sorpresa davant

la xerrameca que l'home havia mostrat, demostrant-ho amb aquestes paraules: *"Ell no me'n parla del passat... En realitat parla molt poc de res... Fins que has arribat tu no l'havia vist mai enraonar estones tan llargues amb ningú..."*

L'**Hereu Puig de la Vall** o **Pere Joan**, un altre bandoler que havia compartit colla amb en Serrallonga abans de ser derrotat per aquest i perdre el lideratge del grup, es converteix en el malson particular del protagonista. Fa la primera aparició en un hostel, on es descriu força desmillorat: *"Una profunda cicatriu en travessava una part [de la cara] des del front fins al costat del llavi, passant per un ull inútil, de textura lletosa. Vist des d'un costat, fins i tot amb el nas tort, hagués semblat normal; en canvi, des de l'altre, l'hauríeu pres per un dimoni"*. Més endavant descobrim que la cicatriu que li transformà la cara fou obra del mateix Antoni, pare de l'Andreu, en una baralla causada pel joc. És per això que vol matar l'Andreu, per satisfer la seva pròpia venjança. Podríem dir que en la novel·la, a diferència del que el mateix Andreu pensa al començament, en Puig de la Vall adopta el paper d'enemic, i no en Serrallonga. En aquest sentit, és el personatge que afegeix ritme a l'acció, doncs un cop descobert que en Serrallonga no faria mal a l'Andreu, el misteri i la intriga s'esfumarien sense aquest personatge capaç de sobreviure a l'impacte d'un llamp.

L'**Antoni** de Cal Metxa, que posteriorment va casar-se amb la pubilla del mas del Cingle, també fou conegut amb el nom de Cor de Guilla, pseudònim que usà en els seus dies com a facinerós, en ocasions al costat del mateix Serrallonga. Al principi se'ns dibuixa com un personatge simple, però la seva complexitat avança amb cada línia de la novel·la. Primer es senyala com el pare del petit Andreu, però després descobrim que no tan sols és un home amb problemes d'esterilitat, sinó que a més, aquest fou assassinat per en Serrallonga "mig en defensa pròpia" quan, armat es dirigia cap aquest amb la intenció de venjar-se per l'adulteri que havia comès amb la seva dona Agnès anys enrere (unió de la qual sortiria l'Andreu). Aquesta qüestió va ser ocultada al públic per una qüestió d'honor per a la família de Cal Metxa ja que, com molt bé explica el germà del difunt, la bona reputació de la família quedaria danyada si mai se sabés que havien casat una pubilla amb un home que no podia donar descendència. Aquest fet ens indica un factor molt important per a la societat d'aquella època, doncs el nom de la família, la dot de la noia i la possessió d'un mas eren elements crucials a l'hora de pactar un matrimoni.

Completant la llista de personatges que reflecteixen els costums d'aquell temps, trobem a la **Sinda**, una dona gran que viu amb la seva besnéta **Quelona**. La seva història queda marcada per la famosa caça de bruixes. Temps enrere, ella i

la seva filla Serafina havien viscut a Viladrau, poble natal d'en Joan Sala, però foren acusades de bruixes pel fet de viure soles quan la seva filla es va quedar embarassada. La Serafina fou cremada a la foguera, però la Sinda i la petita Bruna pogueren escapar i marxar lluny. Amb el pas del temps, la Bruna es trobaria amb l'Antoni de Can Metxa i el seu amic i hi mantindria relacions, provocant maldecaps a l'Andreu a l'hora de saber qui és el pare de la Quelona. Deixant aquesta trama a banda, la Sinda compleix perfectament tots els estereotips de bruixa: ella mateixa diu que té tants anys que ni els recorda, sap llegir i té herbes i pocions guardades als prestatges. Sobre el tema referent a la representació de les bruixes en la novel·la, cal que destaquem la figura del religiós **Jaume**, qui sembla estar lleugerament en contra de la crema de bruixes, tal i com ho demostren les seves paraules: *"I se la van endur... I sense ni tan sols judici, ebris de sang i amb ganes de fer pagar a algú qualsevol desgràcia, la van penjar al mig de la plaça (...) Si més no, l'any vint-i-dos ja en van executar catorze! Estem tots ben tocats de l'ala!"*

5.2.6. Vessant ideològica i política

De nou ens tornàriem a trobar amb una recerca cap a la veritat que ens acaba descobrint que allò que havíem cregut fermament no era res més que un engany, el tòpic que dicta que les aparences enganyen, podríem dir que molt aplicable als bandolers d'aquesta novel·la.

També podem dir que la novel·la s'absté d'oferir una crítica o visió política.

6. Comparativa

Com a resposta a un dels principals objectius del treball, analitzarem els resultats trobats a partir de l'estudi de les novel·les que s'ambienten en la guerra civil i els de les obres que giren al voltant del bandolerisme per separat, per poder comprovar les diferències que s'esdevenen en la creació dels personatges i la confecció d'espais tenint en compte la proximitat temporal a què es troben de l'actualitat.

Començant per la temàtica basada en la guerra civil, veiem que s'han desenvolupat dues tipologies molt específiques de personatges. Per una banda, trobem la família Sabater, que des d'una posició relativament benestant representen una petita burgesia que es veu beneficiada amb l'entrada del règim franquista, doncs són capaços de recuperar el seu negoci. Altrament, la família Cos i la família Eroles agafen el model de la pagesia que, més aviat aliena a les qüestions polítiques, es veu enormement afectada per la guerra i per l'entrada de la dictadura. Un element que trobem comú a les tres novel·les englobades en aquest grup, i per tant en aquestes dues representacions de diferents realitats, és l'exili. Això ens indica que aquest és un factor considerat clau dins d'aquesta temàtica.

Pel que fa a la creació i elaboració de personatges, ens trobem davant de caràcters "tipus", que tenen com a funció representar el col·lectiu o grup al qual pertanyen. Òbviament, no és el cas de tots els personatges que trobem, però sí de la immensa majoria. És el cas d'en Genís Sabater, que vol representar el blanquer típic Igualadí; dels germans Cos que, malgrat estar inspirats en personatges reals, la seva caracterització dins de la novel·la dóna més importància a la seva experiència i recorregut que no pas a la seva psique pròpia i personalitat; i, finalment, també és exemple d'aquest fenomen la família Eroles, que reflecteixen, juntament amb els Cos, la vida rural durant els anys de guerra (la falta d'aliments, la crida a files, les marxades forçades per la por, etc.)

Els personatges que es desmarquen una mica d'aquestes dos tipologies dins de la temàtica de la guerra, són en Tino (Giacomo Zanussi) i l'Aurora Germà, tot i que es desvien del patró de maneres diferents.

El cas d'en Tino es correspon amb l'ideal romàntic d'heroi, doncs tal i com hem vist aquest busca el motiu de la seva existència (recordem que ha perdut la memòria) i també evoca el seu propi passat a un lloc llunyà (Itàlia). El fet de no aconseguir els seus records fins al final de la novel·la, l'allibera de tenir un rol

específic dins de la societat, doncs és un foraster al poble, i és precisament al alliberar-se d'aquest paper que pot desmarcar-se d'un grup social determinat i és lliure per convertir-se en un heroi, fet que veiem en el moment en què, recuperats els seus records, lluita amb la seva avioneta per defensar Agramunt.

L'Aurora Germà, en canvi, no adopta un paper d'heroïna romàntica en cap moment. En realitat, el seu personatge sí que representa un col·lectiu, però un que no acaba de quadrar amb l'època i el moment en què és descrita. L'Aurora és un personatge femení que contradiu la societat en el moment en què decideix deixar de viure amb el seu marit sense divorciar-se formalment. Això la converteix en la imatge de la progressió del rol femení dins de la novel·la però, com hem dit anteriorment, es desmarca lleugerament del model de dona que hi havia durant la dictadura.

Aquesta podria ser l'única informació que es desvia lleugerament del rigor històric, doncs els altres personatges es troben perfectament encaixats dins del seu entorn i temps. Això ho veiem sobretot en el llenguatge que aquests empren. Per exemple, l'autora de *Pa amb xocolata* es pren diverses llicències ortogràfiques per plasmar de manera fidel la parla de la zona d'Agramunt. També podem comprovar com les novel·les *De qui és aquesta maleta?* i *Capsa de records* imiten perfectament el fenomen de diglòssia que la llengua catalana sofria, doncs en els documents suposadament extrets de diaris (òbviament ficticis) i al parlar amb les autoritats es fa ús del castellà.

Els espais adopten un paper de gran importància dins de totes les novel·les, narren la història juntament amb el narrador i els altres personatges, fins i tot arriben a convertir-se en un, com hem vist al llarg de l'anàlisi. Especialment en la temàtica de guerra, l'espai adquireix unes dimensions molt importants, doncs com hem dit abans es produeixen molts exilis, i la distància terrestre manifesta alhora la distància emocional entre aquell lluny i el seu entorn familiar. L'espai es converteix en un bloqueig, i això ho veiem diverses vegades: en les nits fugaces que en Genís torna a Igualada durant el seu exili, en les cartes que els germans Cos envien a la seva família (i que són el testimoni verídic a partir del qual es crea la novel·la) i el dramatisme de la família Eroles quan es veu obligada a abandonar casa seva.

També cal remarcar que l'espai no només té aquest component separador, sinó que al ser novel·les ambientades en llocs tant específics i descrits per un autor que sol tenir alguna relació directa amb el paisatge, podem veure també elements clarament identificadors de la localitat en què ens trobem. En el cas

d'Agramunt tenim la fàbrica de xocolata i la gran caracterització, com hem dit abans, de la parla; si ens fixem en Igualada, es destaca la seva personalitat pel Rec i l'èxit en la indústria adobera; finalment, a la masia de Castellanes es fa manifestació molt clara dels valors de feina i esforç dels pagesos que l'autor defensa. Així doncs, hem pogut comprovar que la caracterització de l'espai és indispensable.

Trobem bastants canvis quan ens enfrontem a la temàtica del bandolerisme. Passem de situar-nos a voltants del 1900 a trobar-nos ambientats pels volts de 1630. Cal remarcar que el bandolerisme té molts precedents en la literatura, i no sols en la catalana, és per això que la mitificació dels personatges és un recurs freqüent, si més no, no afecta a tots els personatges.

El bandolerisme català esdevé freqüent des del segle XV fins el XVII, cal remarcar doncs, que les novel·les analitzades han estat cuidadosament escollides perquè corresponguin a mitjans del S.XVII, l'època més recordada gràcies a la figura d'en Serrallonga.

Precisament fixant-nos en aquest personatge, podem comprovar que l'autor ha continuat mantenint el misteri al màxim possible i això ho ha fet amb dos mètodes molt clars: en la primera novel·la, *Serrallonga, l'últim bandoler*, ho aconsegueix mitjançant unes últimes paraules del bandoler "vola rossinyol, vola ben lluny..." que a final queden sense explicació, donant a entendre que el lladre de camins encara tenia secrets a rebel·lar; en la segona novel·la, *El secret del bandoler*, l'aire de misteri s'aconsegueix a través d'una joia, la llàgrima de Déu, que tot i no existir en la realitat, aconsegueix ser un element clau en l'obra.

D'altra banda, els dos llibres fan un plantejament que es tanteja entre el Romanticisme i el Determinisme, que en el fons no són tant distants. Del Romanticisme agafen la caracterització del personatge "Don Juan", que tanta popularitat va adquirir, al mateix temps que la imatge d'un home que es busca a si mateix; del determinisme adopta la idea que Joan Sala no podria haver estat d'una altra manera, que portava a la sang i en les circumstàncies el seu futur com a lladre de camins. Aquesta convivència del Romanticisme i el Determinisme la trobem també en els altres bandolers que fan aparició, doncs s'intenta presentar-los al mateix temps com a delinqüents i com a herois, difuminant la línia que separa una característica de l'altra.

Una tret que també vol donar èmfasi a l'ambient romàntic, són els fragments de poesia que hem vist intercalats al llarg de *Serrallonga, l'últim bandoler*, els quals donen la imatge més lletraferida de la societat.

Tot i això, també es remarca que el bandolerisme es trobava sota la protecció política de famílies poderoses.

Deixant de banda els bandolers, la confecció dels altres personatges no sembla diferenciar-se gaire d'aquella utilitzada en la temàtica anterior. Cal remarcar que s'adeqüen, pel que fa a les costums i tradicions, al marc temporal en el qual se situen. Un exemple seria la importància que es manifesta a *El secret del bandoler* quan els personatges parlen de l'hereu i la pubilla dels masos, i de com els casaments entre aquests s'havien d'efectuar.

Contràriament a una de les hipòtesis inicials del treball, no veiem cap signe en el llenguatge que evidencii un canvi temporal respecte el nostre temps, doncs com hem comentat durant el projecte, les expressions malsonants com "fill de puta" o "cony" no tindrien el significat actual fa quatre-cents anys, però són utilitzats amb el mateix. Més que representar la diferència temporal, el llenguatge ha estat l'encarregat de marcar els límits entre estaments socials.

Ha estat una sorpresa veure com els narradors corresponents a aquests llibres utilitzaven la primera persona i, tot i que ambdós expliquen una història passada, estan ubicats en el mateix temps i espai a què fan referència, és a dir, ells mateixos formen part de l'escenari del bandolerisme.

Els espais adquireixen una dimensió totalment diferent en aquesta temàtica. Canviem dels paisatges rurals i petites ciutats a moure'ns entre boscos i ombres. Ara els camins ja no signifiquen tant separació de l'ambient familiar, sinó més aviat perill per als viatgers i refugi pels perseguits. A més, aquests camins es converteixen en la ruta que cal seguir cap a la veritat, per descobrir un secret o una veritat. Així ho veiem en les dues novel·les, on els seus protagonistes s'endinsen per terrenys desconeguts, agafant el tret aventurer del Romanticisme.

Observem que el missatge que transmeten una temàtica i l'altra són totalment dispars. Per una banda, els llibres del primer grup pretenen allisonar, ensenyar la cara més dura de les guerres lluny dels fronts; en canvi, les novel·les que pertanyen al segon grup no fan un judici moral, sinó que més aviat posen en dubte que sigui necessari fer-ne un. Malgrat que el bandolerisme va ser causant de moltes dissorts i representa una època dura de la història de Catalunya, la seguim cobrint amb el misteri i amb la imatge de justiciers, encara que no sigui veritat. Això es deu, per una banda, a un fenomen temporal, doncs els lladres de camins queden lluny de la nostra actualitat; però també ho devem a la representació literària que se'n va fer ja des del començament.

7. Conclusions

Aquest estudi ens ha fet veure les característiques pròpies d'una novel·la històrica i com aquestes es complien en aquelles que hem analitzat.

Totes les obres analitzades tenen una base històrica, fonamentada sobre un personatge, com és el cas d'en Serrallonga dins de les novel·les de temàtica bandolera; o sobre un fet, com és la Guerra civil. Ara bé, aquesta base històrica no converteix un redactat en novel·la, sinó que ho fa aquells personatges o elements ficticis que l'autor decideix introduir per tal de crear una trama estable i elaborar un fil conductor. Aquests elements els detectem amb més o menys intensitat dins de les obres que hem treballat. Per exemple, en el cas de *Qui és aquesta maleta?* Tots els fets narrats són verídics, al igual que els protagonistes, però el personatge narrador és fictici. Malgrat això, al ser molt pocs els detalls que compleixen aquesta funció novel·lística, podem dir que ens trobem davant d'una novel·la que toca de molt a prop la biografia novel·lada. Ens passa exactament el mateix amb *Serrallonga, l'últim bandoler*. excepte el narrador i el seu entorn, gran part de les dades aportades sobre el mític bandoler són certes, per això ens trobaríem en un altre cas que es mou entre dues aigües, tot i que es decantaria més cap a novel·la a causa de les suposades últimes paraules d'en Serrallonga esmentades dins de la mateixa.

En les altres novel·les, l'esquema seguit és el mateix: els personatges són ficticis però es veuen envoltats de situacions històricament verídiques.

Després de dur a terme aquest anàlisi, hem pogut comprovar que les novel·les ambientades dins la Catalunya interior presenten un alt grau de fidelitat en referència als fets històrics que en elles es descriu.

Val a dir, però, que cal fer una diferenciació entre aquelles que s'emmarquen en temps de la Guerra civil, i aquelles que descriuen el bandolerisme del S.XVII. Aquest factor no sols respon a la llunyania d'aquests temps de l'actualitat, sinó també a la mitificació literària que se'n ha fet anteriorment. Per una banda, la recerca de dades històriques fiables que donin informació de la Guerra Civil ha estat fàcil i de ràpid accés, la qual cosa permet crear un context més rigorós. Sobre el bandolerisme del S.XVII, en canvi, malgrat hi ha diversos estudis molt ben documentats, són molts els mites i llegendes que circulen, no sols ara, sinó també durant el mateix S.XVII. Aquest fenomen el veiem molt present en les novel·les estudiades, doncs en aquelles ambientades a la Guerra Civil trobem bastants detalls històrics verídics, com serien els camps de concentració, les

legislacions, els bombardejos, etc; mentre que dins de la temàtica bandolera, tot i que podem resseguir amb fidelitat la trajectòria del bandoler Serrallonga i trobem situats personatges històrics absolutament reals, com seria Alex de Marimon, es demostra un grau més elevat en la mitificació dels personatges, amb un èmfasis especial a la figura del bandoler més buscat. Podem veure encara, en la figura dels lladres de camins, un to romàntic sobre un argument determinista, doncs el bandolerisme neix de la pobresa.

Una altra conclusió que hem extret després de realitzar aquest anàlisi, és que el pes històric recau en part en l'espai, que com hem pogut veure adquireix també un important factor psicològic, però que aquells encarregats de transportar el lector han estat els personatges i el seu comportament. Això ho veiem molt clar en les novel·les analitzades, doncs totes les figures estan encaixats dins d'una classe social o d'un estament (en el cas de la temàtica bandolera) i, si el rigor és efectiu, no poden sortir d'allò que els pertoca a aquells que estan en el seu grup. Si mirem la temàtica de la Guerra Civil, tots els personatges integrants de les tres novel·les tenen la funció de representar un col·lectiu, ja sigui un de relativa posició benestant com seria el cas de *Capsa de records*, o bé d'exemplificar un entorn més aviat rural. El fet de pertànyer a un grup o un altre, els determina també el llenguatge i el comportament, per tant, per evocar una època passada cal que tot estigui perfectament coordinat.

És el mateix cas en la temàtica bandolera, però aquí hem pogut observar que la caracterització dels personatges ha estat més fluixa, ja que ens trobem davant la representació d'un temps més allunyat. En aquest cas, el que ens denota el passat és les costums que en les novel·les es narren, com per exemple, la tradició de l'hereu i la Pubilla.

És interessant veure també la relació que s'estableix, a través del narrador, entre el lector i els fets de la trama. Cap de les novel·les estudiades estableix el temps narratiu en present, sinó que el narrador, formi part del marc temporal de l'acció o no, evoca sempre un record.

Podríem dir que l'element més destacat de les novel·les històriques ambientades a la Catalunya interior, no són tant els espais, com en un principi ens havíem plantejat, sinó el comportament dels personatges, ja que es descriuen molt bé els trets tradicionals de cada regió i es dóna una gran importància a les classes més baixes, i per tant més afectades, al mateix temps que es manifesta un to de denúncia.

8. Bibliografia

Novel·les estudiades

CAPDEVILA, Llorenç. *El secret del bandoler*. Barcelona. Cruïlla, 2007.

CAPDEVILA, Llorenç. *Serrallonga, l'últim bandoler*. Barcelona. Proa, 2006.

DALMAU I RIBALTA, Antoni. *Capsa de records*. Barcelona. Columna, 1995.

ROIG, Teresa. *Pa amb xocolata*. Barcelona. Alisis, 2008.

SOLÉ, Dàrius. *De qui és aquesta maleta?*. Sevilla. La Busca edicions, 2013.

Fonts d'informació per a l'anàlisi i per a l'elaboració de la teoria

Llibres:

BALSELLS, Albert; PÉREZ, Arturo ... [et al.]. *Història de Catalunya*. Barcelona. Esfera de llibres, 2004.

CABO ASEGUINOLAZA, Fernando; DO CEBREIRO RÁBADE VILLAR, Maria. *Manual de teoria de la literatura*. Madrid. Castalia, 2006.

HERNÁNDEZ, Francesc Xavier; ALCOBERRO, Agustí. *Història de Catalunya: Catalunya, història i memòria*. Barcelona. Enciclopèdia catalana, 2010

SERRAHIMA, Maurici; BOADA, Maria Teresa. *La novel·la històrica en la literatura catalana*. Barcelona. Abadia de Montserrat, 1996.

Pàgines web

[http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0083052.xml?kt.subject=ROOT%40ARBRES%40ARBRE+DEL+CONEXIMENT%40ci%C3%A8ncies+socials%40dret%40dret+p%C3%BAblic%40dret+penal%40Teoria+del+delicte+\(delictes+i+faltes\)%40Elements+que+componen+el+delicte%40tipicitat%40tipus%40bandidatge%40bandolerisme%40Bandolerisme+catal%C3%A0+\(ss+XVI-XVII\)#.UlWSlbSbvIU](http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0083052.xml?kt.subject=ROOT%40ARBRES%40ARBRE+DEL+CONEXIMENT%40ci%C3%A8ncies+socials%40dret%40dret+p%C3%BAblic%40dret+penal%40Teoria+del+delicte+(delictes+i+faltes)%40Elements+que+componen+el+delicte%40tipicitat%40tipus%40bandidatge%40bandolerisme%40Bandolerisme+catal%C3%A0+(ss+XVI-XVII)#.UlWSlbSbvIU). *Bandolerisme*. Enciclopèdia catalana.

<http://www.buxaweb.com/historia/temes/escat/guerracivil-cat.htm>. Julià Buxadera i Vilà. *La guerra civil a Catalunya*. 1997.

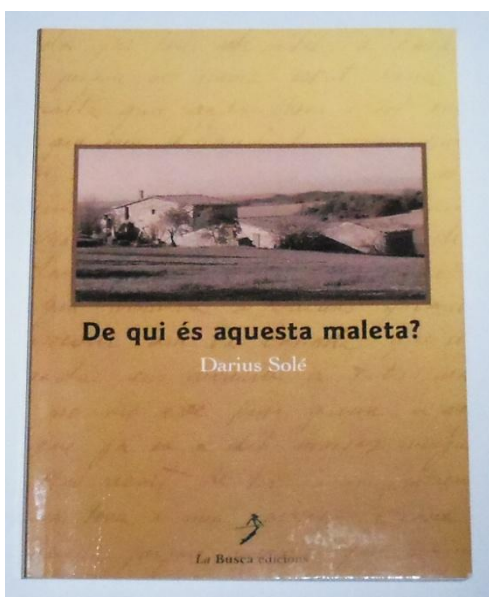
<http://www.xtec.cat/~fmota/segon%20batx/litpost.htm>. *La literatura de postguerra*.

<http://www.lavozdegalicia.es/hemeroteca/2003/07/07/1813780.shtml>. *Campo de concentración en Rianxo*. La voz de Galicia, 2003.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JTKfKaMI6ecJ:centresderecerca.uab.cat/cefid/sites/centresderecerca.uab.cat/cefid/files/sec2ponencies.pdf+%&cd=1&hl=es&ct=clnk&gl=es>. David Serrano. *Els camps de concentració durant la Guerra Civil i el Franquisme*.

9. Annex

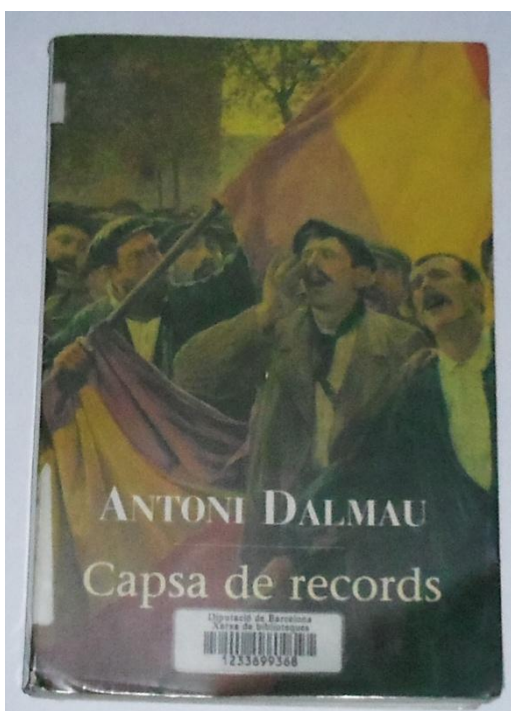
9.1. Anàlisi de les cobertes



De qui és aquesta maleta?

Veiem que el disseny es basa en l'estil gràfic i visual d'una carta, fet que s'adequa perfectament a la temàtica de la novel·la, doncs els testimonis que la motiven i que són esmentats també en el llibre són els escrits que els Germans Cos envien a la seva família. Podem veure com s'imita l'aspecte d'una carta antiga gràcies al color groguenc que es difumina de fons, sobre el qual es dibuixen unes lletres escrites a mà.

La composició utilitzada és simple i vol destacar la fotografia en un marc rectangular, el qual dóna estabilitat a l'estructura, del mas de Castellanes, l'altre testimoni essencial dels fets i escenari on comença i acaba l'acció de la novel·la. Observem com els colors emprats en la imatge també volen evocar el passat, la història que es visqué entre les seves parets.



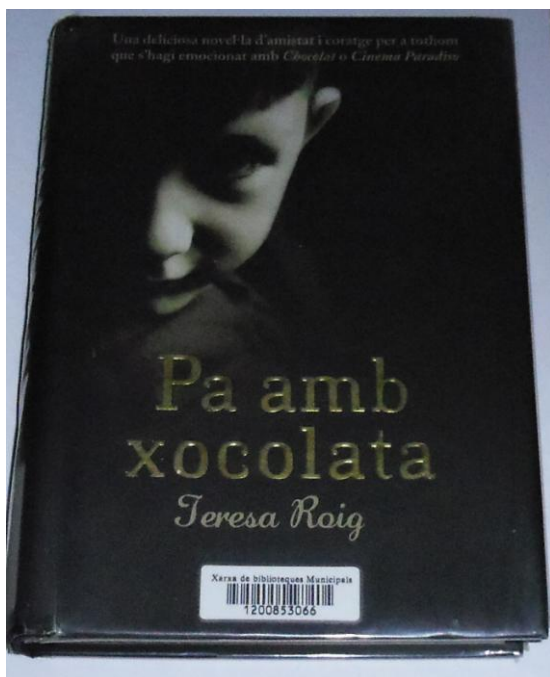
Capsa de records

Observem que és l'obra Vaga solidària (1901) d'Estruch la que s'encarrega d'il·lustrar la portada. Com el seu nom indica, veiem obrers realitzen una vaga o protesta i subjectant banderes republicanes. El que es vol destacar és l'ambient de revolta i de canvi social doncs, com hem pogut veure, Igualada mateix en sofrí molts; i és precisament aquesta idea de metamorfosi del pensament un dels principals pilars de la trama.

De la mateixa manera, el quadre utilitza

colors apagats, que reflecteixen l'antiguitat d'un fet que ja ha passat, d'un record, lligant-lo amb el títol de l'obra.

A més, els obrers són un dels grans protagonistes de la novel·la, és a través d'ells que veiem el canvi de la societat i, per tant el canvi de pensament.



Pa amb xocolata

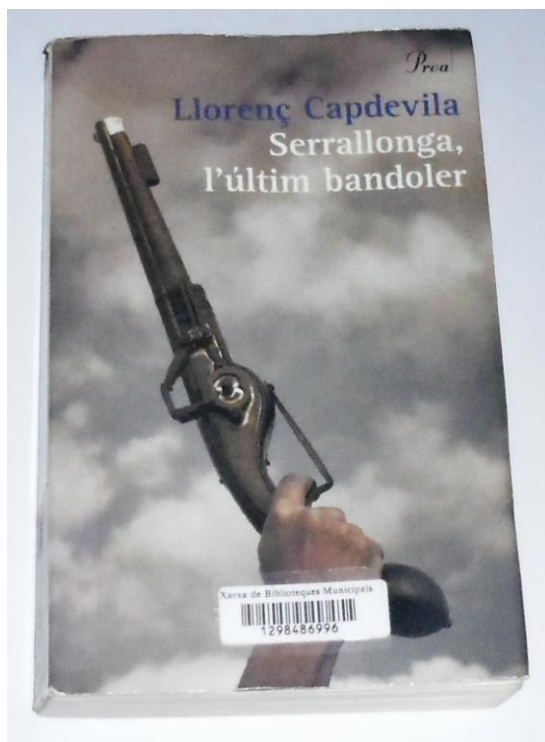
Una fotografia d'un nen amb la cara tacada de xocolata és l'encarregada de captar la nostra atenció en aquesta portada. Identifiquem aquest minyó amb la infància, i si llegim el llibre recordarem immediatament el personatge d'en Llibert Eroles. De la mateixa manera, se'ns mostra l'element de la xocolata, tan protagonista en aquesta historia com els altres personatges.

Malgrat això, aquesta visió alegre que ens provoca la xocolata contrasta de seguida amb el fons negre, que no prediu cap futur favorable (aspecte que es compleix dins de la novel·la)



El secret del bandoler

Veiem que la portada està il·lustrada amb una imatge d'uns llamps en una nit de tempesta. Cal dir que aquesta representació està molt ben triada, doncs són precisament els llamps els que foren encarregats d'ocultar el secret del bandoler durant tants anys. D'aquesta manera, coberta del llibre ja ens ofereix una pista clau del misteri d'aquest



Serrallonga, l'últim bandoler

La coberta del llibre ens il·lustra la imatge d'un pedrenyal, l'arma dels bandolers. Veiem com en aquest cas la peça en qüestió està aixecada enlaire, en senyal de lluita, de resistència; actitud que concorda perfectament amb el títol del llibre.

9.2. Fitxa d'informació sobre els autors

Darius Solé Navarro va néixer a Barcelona fa 36 anys. Obrer de l'administració pública, col·labora amb el diari digital "anoiadiari.cat" a més d'estar implicat activament en diverses entitats de caire tradicional i popular de la ciutat d'Igualada, del Casino de Foment, de la flama del Canigó d'Igualada i dels Amics de la Carpeta Verda. Actualment és alumne de l'Escola d'Espectura de l'Ateneu Barcelonès. Escriu per afició i *De qui és aquesta maleta?* és el seu primer treball.

¹⁰

Llorenç Capdevila Roure va néixer a Alpicat, el Segrià, l'any 1969. Actualment viu a Manresa i treballa com a professor d'institut a Santpedor. És llicenciat en Filologia Catalana i col·labora en publicacions com *El pou de la gallina*, *Regió 7*, o *El nou pinetell*. Com a narrador es va iniciar amb la novel·la *Racó de món* (premi Vila d'Ascó 1999) i ha publicat una sèrie de tres novel·les situades a la Baixa Edat Mitjana: *El color del crepuscle* (Premi Leandre Colomer 2001), *O rei o res!* (finalista del premi Nestor Luján 2002) i *Ànima de llop* (premi El lector de l'Odissea 2004).¹¹

Antoni Dalmau i Ribalta (Igualada, 1951) és un conegut polític català. Ex-membre de la comissió executiva del PSC, ha ostentat càrrecs com el de Regidor dels Ajuntament d'Igualada i Barcelona, i ha estat vicepresident del Parlament de Catalunya. De la seva obra literària destaquem *Pels camins de la història d'Igualada* (Premi de la crítica Serra d'Or 1985) i *Materials d'obra*. La seva introducció en el món de la novel·la s'inicià amb *El cor de l'espiral (diari íntim d'un conseller d'Agricultura)* i *Capsa de records*.

Teresa Roig (Igualada 1975) s'introduí al món de la novel·la amb l'obra *L'Herència de Horst* (Alisis 2007), i amb *Pa amb xocolata* barreja història i valors humans d'una manera magistral.

¹⁰ La Busca Edicions

¹¹ Editorial Proa

9.3.

Entrevista a Antoni Dalmau

Per començar, em va cridar molt l'atenció la data triada per donar inici a la novel·la, és a dir, el dia en què es mor l'avi Genís, el 23 d'Octubre, és el mateix dia que torna a Catalunya Tarradellas, el President exiliat. Té aquest fet alguna simbologia?

Ja no recordo gaire perquè ho vaig fer així, però jo diria que era per vincular la història d'aquest personatge amb la història general del país. Aleshores s'ha d'agafar una data molt emblemàtica, una data molt potent de la història recent de Catalunya, que era el dia del retorn del President Tarradellas, i això és un fet vinculant. La idea era aquesta, vincular els fets de la història de Catalunya amb la història d'aquest Igualadí.

Anglada és Igualada. Per què Anglada i no Igualada doncs?

És un recurs molt utilitzat pels escriptors per no donar exactament el mateix nom, això és una novel·la i no un llibre d'història, de donar noms literaris a poblacions que són fàcilment identificables.

És que realment Igualada està molt ben descrita com a ciutat: el Passeig, la Rambla, una potència pelletera,... es veu que és Igualada.

Però amb literatura sempre hi ha aquest joc de no acabar de donar el nom perquè això et dóna un marge de llibertat més gran. Si jo l'anomeno Igualada, en tot m'he de cenyir estrictament a la realitat de la ciutat, mentre que si l'anomeno Anglada em dóna més marge de maniobra.

Seguint aquesta línia, l'adoberia descrita en el llibre, l'adoberia del Carrer del Sol existeix...

Aquesta és precisament la llibertat de maniobra, puc agafar una adoberia perfectament existent i aplicar-la a un personatge de ficció.

Són tots els personatges ficticis doncs?

Sí. Contràriament al què molta gent es va pensar quan va sortir la novel·la, aquest blanquer del qual jo parlo no és ningú en concret, sinó que en tot cas té la tipologia i suma elements de molts blanquers diferents; però no és un que hagués existit de veritat.

Per què seguir aquest fil de la indústria pelletera, i no qualsevol altre, com per exemple el gènere de punt, que també va tenir una gran importància?

Tant hauria pogut ser l'un com l'altre. Jo vaig agafar aquesta perquè és la que respon més exactament a la tradició d'Igualada, és a dir, és la més antiga d'Igualada i la que en el passat tenia major número d'indústries, evidentment després va venir el gènere de punt. També és veritat que el gènere de punt té molta mà d'obra, mentre que els blanquers d'Igualada, tot i que hi va haver una època en què hi va haver més de dues-centes adoberies, moltes vegades eren familiars i hi treballava poquíssima gent. Tot i així és la més genuïna d'Igualada. La més representativa de la tradició Igualadina.

Respon doncs a voler caracteritzar Igualada d'alguna manera?

Sí, la més representativa. També hi ha un altre element: sobre la indústria dels blanquers hi ha més documentació escrita, és a dir, hi ha més bibliografies. Si vols conèixer el funcionament de la indústria, s'han publicat més treballs. Per exemple el Magí Puig, s'ha ocupat molt sovint de la indústria dels blanquers; en canvi, sobre la indústria tèxtil Igualadina no hi ha aquest tipus d'informació. No em refereixo a informació sobre el moviment, sinó a la cosa del funcionament ordinari de les fàbriques, de l'ambient que s'hi vivia,...

Llavors l'obra de Magí Puig va ser un referent?

Sí, tot el que va escriure ell, té diversos llibres i articles, ho vaig desar tot perquè moltes vegades explica amb detall anècdotes característiques de la indústria que són molt útils a l'hora d'escriure una novel·la.

Aquest treball es veu reflectit en el vocabulari utilitzat.

Sí, tot això es veu al Diccionari de la Indústria de la Pell, al que naturalment vaig recórrer.

Si ens fixem en l'argument, el llinatge treballador de Cal Feiner es trenca amb la figura del nét, que de cop vol fer Filologia Catalana. Això vol representar un fenomen social del moment?

Explica una cosa que ha passat moltes vegades, que és que els fills de les cases d'indústries familiars moltes vegades no s'interessen pel negoci. Els interessa una altra cosa. De passada també em permet reproduir un fenomen que s'ha explicat moltes vegades: costa molt de mantenir una indústria familiar i, moltes

vegades, més enllà de tres generacions cauen totes. Per tant, la crea l'avi, la porta el pare fins al màxim nivell, i diguem que l'ensorra el nét.

De la mateixa manera, podem dir que s'estableix un paral·lelisme amb la pròpia indústria pelletera, que entrà en declivi?

Sí, perquè essent com era una indústria que dedicava el noranta percent a la producció de sola, és més una indústria poc desenvolupada. En el moment en què el país creix econòmicament i es modernitza, aquesta indústria o desapareix, o bé es transforma, que és el que han fet els blanquers que hi ha ara. Sobreviuen gràcies a què han sabut fer una transformació del sector.

Si mirem els personatges, a mi em v sorprendre molt el personatge de l'Aurora.

El personatge de l'Aurora és un cas curiós, perquè quan vaig començar a escriure la novel·la no havia de tenir tanta importància. Al escriure, va anar creixent. Això passa moltes vegades quan fas una novel·la, no saps ben bé com però t'hi vas engrescant. Jo reconec que explico un tipus de conducta que no és gens propi del corrent de l'època. No era gens normal que una dona tingués un tarannà tant autònom i una llibertat de pensament i moviment com la que es manifesta. Però volia donar la imatge d'una dona una mica precursora en això, una dona que a més a més venia de Barcelona, que no era d'una ciutat petita com Igualada.

Precisament el propi personatge de l'Aurora diu que la gent d'Igualada és molt tancada.

A Igualada s'ha dit que la tradició dels blanquers ha marcat molt la societat, sempre més conservadora i familiar. Fins i tot s'explica l'anècdota que hi havia Igualadins que anaven a Amèrica a posar adoberies i, quan era hora de casar-se, procuraven fer-ho amb una dona igualadina. Això jo crec que ha canviat molt. Ara els horitzons estan oberts. El pes de la indústria de la pell ja no és el mateix.

El personatge de l'Aurora contrasta amb el de la Maria, molt més reservada.

En el context del nucli familiar blanquer, com dèiem més conservador, es fa evident el contrast.

En Niset i l'Helena, que són els fills e l'avi Genís, creixen, i fins i tot en Niset perd la vida, durant l'exili forçat del seu pare. A què es deu que el lector s'assabenti d'aquesta mort a través d'una cart escrita directament pel personatge, i no a través del narrador, com a la resta de la novel·la?

Això també li donava més versemblança i introdueix més dramatisme.

Es fa veure un contrast entre la ciutat d'Igualada anterior a la guerra i posterior a la mateixa. Fins i tot em va semblar un moment irònic aquell en què es descriuen els preparatoris per la visita de Franco, el qual després no va ni baixar del cotxe...

Oh, és que va ser molt ridícul, i és el que va passar. Em limito a transcriure la realitat que té un element de comicitat, que és que ni es va parar...

Seguint el fil de la guerra, queda molt reflectit en la novel·la els entrebancs comercials que els blanquers es troben.

El proveïment de matèries primeres va ser un problema molt generalitzat, però el mercat de la pell és molt determinant, ja que el producte depèn directament de la qualitat d'aquesta matèria. Això va ser angoixós pel negoci de molts blanquers.

Fins i tot es veu que es fa una mica de trampa...

Això hi va fer tothom... tothom es va espavilar com va poder. Si la dictadura era molt fèrria, després hi havia una picaresca com el mercat a o l'estraperlo. Era la manera de sobreviure en aquella societat autàrquica.

Podem dir que això també es veu reflectit en l'educació que reben els nens dins la novel·la?

Sí, és aquesta època d'adoctrinament, El sistema era implacable i es volia formar una generació basada en els principis de "el movimiento nacional". Durant una època va funcionar, però després ja es va acabar.

Quan mirem la Guerra Civil, s'acostuma a fer des d'un punt de vista més aviat obrer. En canvi, en aquesta novel·la, ho mirem des d'una figura que es troba en una posició benestant i per a qui l'entrada de Franco significà poder tornar a casa seva.

Els fabricants, gràcies al règim de Franco, els va desaparèixer. No hi havia llibertat sindical i, per tant, les queixes dels obrers no els arribaven de la mateixa

manera. Tenien problemes de llum i de proveïment, però no tenien problemes laborals. Els empresaris estaven agraïts a aquesta situació. Fins i tot podem trobar donatius fets per part d'empresaris igualadins al règim. Se'n volien guanyar el favor.

També es veu en la novel·la un retall de diari, que tot i ser fictici, està redactat en castellà.

Aquí a Igualada hi va haver un temps que les famílies més benestant intentaven parlar el castellà, però la cosa no va acabar d'encaixar. A Barcelona va arrelar, però.

Seguint amb això de les llengües, el fet que el nét triï Filologia Catalana, té un significat específic?

És un element de contrast. Vol fer veure que són una generació totalment diferent, que no vol saber res de la fàbrica familiar i que vol obrir nous camins. Els joves van rebutjar les idees que se'ls havia inculcat a casa.

Per acabar, quina va ser la primera intenció d'escriure la novel·la?

Bé, doncs buscar un fet representatiu. Escollir un blanquer ja era una opció en aquesta direcció. D'alguna manera donar a conèixer una realitat social. És una novel·la històrica que com a novel·la té molts elements de ficció, però hi ha moltes situacions que volen reflectir un tarannà, tota una manera de fer

Amb quin objectiu comença el projecte d'escriure la novel·la?

El llibre el vaig escriure per deixar constància ja no només de les cartes manuscrites trobades a les golfes de la masia Castellanes, de Castellfollit de Riubregós, sinó per investigar, narrar i explicar les peripècies, vivències, tràngols i reptes als que es van veure abocats els dos germans Cos. El protagonista principal, en Ton Cos, va explicar part d'aquesta història i això va ser un material inèdit i perfecte per poder escriure una novel·la. A més, el paisatge és clau ja que el de l'Alta Segarra es característic (sec, groguenc i polsegós). La guerra d'Espanya de 1936 vol ser només l'entorn però també vaig voler fer-la protagonista amb actituds, venjances, mort... Per últim, i no menys important, volia ser un homenatge a les temporades que van passar els meus pares allà, amb l'hort, amb les cases veïnes, amb els viatges a Castellfollit... a més d'una enyorança del meu pare.

A més de la narradora, hi ha algun altre personatge, o element, que sigui fictici i tingui rellevància per a la trama?

I tant! La narradora duu un sarró per on n'extreu sempre aliments; és una porta a l'actualitat perquè algunes vegades els aliments són actuals, fins i tot embolicats amb paper de plata. Alguns personatges que només descriuen un entorn són inventats, agafats de la realitat del moment. Cap personatge fictici pot tenir rellevància per una trama perquè la ficció prendria massa força i, per sobre de tot, vol ser una novel·la històrica. El sarró ens recorda, a cada moment, que ella és una persona actual, dels nostres temps, i que ha viatjat al passat misteriosament.

Al llarg de la novel·la, la narradora emet judicis de valor davant la situació de la qual és testimoni. Podem dir que aquests comentaris són intencionats i que la valoració, així com l'esperit de denúncia, és un dels objectius?

L'horror d'aquella guerra és un dels objectius. Tanmateix és només l'entorn, el "paisatge" o l'actualitat del moment. És obvi que, quan algú escriu certes situacions, transmet els seus pensaments i el seu ideari. Els comentaris no són intencionats, són lògics, al meu entendre, perquè són fruit de les meves creences personals. Quan una persona es llença a escriure alguna cosa vol transmetre coses, pensaments i, és clar, el seu jo més interior, els seus pensaments més profunds.

Ningú és capaç de veure ni d'escoltar la narradora en cap moment, malgrat això, hi ha un instant en què sembla que Franco es pugui comunicar amb ella. Per què precisament aquest personatge?

És com un joc. Vaig voler triar un moment que força gent recordés. Sabia que la meva família trobaria molt irònica aquesta situació. A més, i fent-ho coincidir, vaig voler donar certa rellevància a aquell moment i volia ser un moment crític en el qual ella, que per ideologia és molt crítica amb el bàndol guanyador d'aquella guerra, s'havia de sobtar i quedar-se apartada, muda sabent que no era percebuda, tot i que trobés injustes certes actituds i actes que realitza el personal franquista que surt a l'obra.

Per què s'ha triat el recurs de "somni" o "visió" per tal que la narradora pugui ser testimoni dels fets?

El fet de narrar una història en primera persona, i no en tercera com és bastant habitual, va ser un repte personal, un experiment que volia saber si seria capaç de començar i acabar. El llibre és com una pel·lícula i la narradora és, tan sols, una persona asseguda en un sofà que està veient les escenes l'una rere l'altra. Els fets se succeeixen sense donar més importància a un que a un altre, un lloc que a un altre...

S'ha omès algun tram o passatge del recorregut real dels germans Cos a l'hora de narrar? En el cas que la resposta sigui positiva, per què?

Que jo sàpiga no. Però sí s'ha afegit el pas per Igualada i la trobada amb l'hereu del Molí Blanc. El fet d'estimar-me la ciutat on visc em va fer necessari explicar realitats del moment i la descripció de la rambla de l'època. A més, sóc soci del Casino Foment i també volia que l'edifici tingués certa presència, tot i que només fos descriptivament.

Trobem alguns diàlegs en francès que no estan traduïts pels personatges directament, sinó que és la narradora l'encarregada de fer entendre el missatge al lector. De la mateixa manera, veiem que s'ha adaptat l'ortografia en alguna ocasió per deixar clar que els personatges tenen un accent català quan parlen castellà. A què es deuen aquests arranjaments?

No m'agrada allò de posar un número i, al peu de la pàgina, la traducció. Quan vaig haver de traduir vaig preferir fer-ho immediatament o bé explicant-ho per la narradora. La llengua és un dels elements més importants, al meu entendre. El fet que a principis de segle XX molts catalans no sabessin parlar ni entendre

l'espanyol és real i, és clar, en una masia allunyada de tots i de tothom, la llengua espanyola era quelcom gairebé inexistent, tot i que sí que l'entenien perquè l'havien estudiat a l'escola. Per tant, he volgut escriure allò que realment deien, i no així com realment s'escriu.

En acabar de llegir la novel·la, sembla que el testimoni de la família Cos vulgui explicar, a través d'aquestes pàgines, el que moltes altres famílies van haver de patir. (Això ho veiem també amb els nois que els dos germans van trobant al llarg del seu camí els quals, al igual que ells mateixos, només volen tornar a casa per ajudar a casa seva.) Podem dir, doncs, que dins la novel·la els dos germans volen representar, no només la seva història individual, sinó també la d'un col·lectiu?

La novel·la està dedicada als germans Cos però són, com dius, els representants de milers i milers de jornalers, llauradors, segadors... (pagesos), que van ser agafats per la seva destresa amb la terra i les eines més rudimentàries. Ells eren l'objectiu principal per nodrir els grups de constructors de refugis i trinxeres. Trencant la unitat de les famílies pageses, primer la República i després el franquisme va aconseguir que la por arribés als racons més llunyans i apartats del nostre país. La cultura del terror, de la por a ser presos o bé el temor a ser detinguts per haver col·laborat, ni que fos per força, amb la República, va obligar a l'exili de milers de famílies i la mort de centenars de milers de persones, habitants de ciutats, sobretot, però també pagesos.

10. Memòria explicativa

L'elaboració del treball consistí en dues parts diferenciades: per una banda la recollida d'informació i l'organització de la part teòrica i, per l'altra, la lectura i anàlisi de les novel·les (que al seu temps fou seguida per una tasca de recol·lecció de dades per explicar-ne els fets històrics).

Pel que fa a la redacció de la part teòrica, aquesta s'inicià un cop s'hagué decidit definitivament el tema del treball, que quedà definit a finals de Maig. A partir d'aquest punt, també comença la recerca de les novel·les candidates a ser estudiades en el projecte. Si bé havia estat establert que el subgènere haia de ser històric, encara no era clar quin seria el criteri de selecció, de manera que a mitjans de Juny es tenien en consideració els títols: *Maria Closa*, de Jordi Jorba; *Ànima de llop*, de Lluís Cekarols; *Giravolt dels dies*, de Josep Tomàs Cabot; *La marinada sempre arriba*, de Lluís Foix; i *Pa amb xocolata*, de Teresa Roig (que fou, d'aquesta llista anterior, l'única seleccionada al final). Al mateix temps, s'havia iniciat la lectura de *Capsa de records*, d'Antoni Dalmau; i *De qui és aquesta maleta?*, de Darius Solé. Es va acordar de començar a llegir aquestes dues novel·les en concret perquè explicaven un mateix moment històric des de dos punts de vista, la qual cosa era molt interessant i representava un dels punts clau que el treball volia reflectir. Com s'ha apuntat anteriorment, se seleccionà *Pa amb xocolata*, i el motiu va ser perquè l'eix temporal era el mateix que les dues obres ja llegides: la Guerra civil. Així doncs, va ser llavors quan es va decidir organitzar els llibres del treball segons la temàtica. El primer grup seria format per aquests tres títols i girarien al voltant del conflicte bèl·lic del 1936. D'aquesta manera, el 25 de Juliol finalitzà la lectura de *Pa amb xocolata* i s'acabà amb ella l'anàlisi d'aquest primer bloc (les dues obres anteriors ja havien estat finalitzades a principis de Juliol). Cal apuntar també, que cada lectura era companyada d'una ressenya escrita on es feien anotacions del període històric i de les característiques dels personatges.

Clos aquest primer bloc temàtic, calgué trobar-ne un altre que oferís com a localització de les novel·les la Catalunya interior i que donés joc a la comparació amb el grup anterior, i el bandolerisme cobria ambdós camps, ja que era molt representatiu de la zona, i la diferència temporal permetia comparar el tractament històric que es feia a les obres literàries de fets recents com la Guerra Civil amb el que es realitzava sobre successos de mitjans S.XVII, de manera que oferia una doble perspectiva, a nivell històric i literari, que resultà molt temptadora. Decidit això, la selecció de les novel·les va haver de ser molt curosa per tal que, dins del bandolerisme, formessin part d'un mateix període;

de manera que s'escollí l'emblemàtica figura de Serrallonga com a eix principal i se seleccionaren dues obres del mateix autor, Llorenç Capdevila, que tractaven el personatge: *Serrallonga, l'últim bandoler* i *El secret del bandoler*.

Durant primera setmana d'Agost es va concloure el primer esborrany teòric de la literatura històrica catalana, que sofriria alguns canvis al llarg del mes (com l'apliació dels antecedents romàntics), però que s'acostava molt a la versió definitiva. D'altra banda, la lectura i anàlisi del segon bloc temàtic s'allargaria fins les acaballes d'Agost (el dia 20 d'aquest mes).

Un cop reunida tota la informació acumulada, per un costat la teoria i per l'altre les ressenyes i l'anàlisi de les novel·les, s'organitzà el primer esborrany del treball a principis de Setembre. Això requerí ordenar bé el apartats, i fou aquí on es decidí dividir l'anàlisi de cada una de les obres en els subapartats següents: argument, narrador, estructura, espai i temps, personatges, llengua vocabulari i expressions i, per últim, vessant ideològica i política. El grau de detall d'aquesta divisió va fer necessària una relectura d'algunes novel·les per tal de puntualitzar més la redacció de l'anàlisi i ser més rigorós en les argumentacions i explicacions, de tal manera que es va creure convenient incloure passatges dels llibres dins del treball. També fou necessari de recórrer a llibres de teoria literària per poder estructurar bé totes les dades i fer interpretacions correctes.

Passat aquest primer esborrany, mitjans de Setembre s'introduïren els següents canvis: un apartat explicatiu del període històric abans de cada grup temàtic per tal de posar els llibres en antecedents; incloure també un anàlisi de les cobertes dels llibres i, finalment, intentar contactar amb algun dels autors. Pel que fa a aquest últim punt, va ser possible aconseguir una entrevista amb Antoni Dalmau, que es realitzà el dia 21 de Setembre, i també es pogué fer arribar un qüestionari a Darius Solé, les respostes del qual, però, no arribaren a temps per l'entrega del treball i foren incloses després (21 d'octubre). Per falta de temps no va poder fer-se més entrevistes.

Un cop finalitzats aquests restocs i sota la supervisió del tutor, es redactaren, la primera setmana d'Octubre, les conclusions finals del treball, que va ser presentat el dia 15 d'Octubre.